

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

FINANČNÍ GRAMOTNOST SENIORŮ V PROSTĚJOVĚ

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Andragogika

Autor: Ing. Bc. Alena Minxová

Vedoucí práce: PhDr. Miroslava Dvořáková, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „*Finanční gramotnost seniorů v Prostějově*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 26.11.2019

Podpis

Ráda bych touto cestou poděkovala paní PhDr. Miroslavě Dvořákové, Ph.D. za vstřícný přístup a cenné rady při vedení mé diplomové práce. Děkuji také svým dětem za trpělivost, kolegyním za ochotu a svému partnerovi za podporu.

„Per ardua ad astra“

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Ing. Bc. Alena Minxová</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Andragogika</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Andragogika</i>
Vedoucí práce:	<i>PhDr. Miroslava Dvořáková, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Finanční gramotnost seniorů v Prostějově
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá finanční gramotností ekonomicky neaktivních seniorů v Prostějově a přilehlých obcích. Cílem práce je popsat a analyzovat nabídku vzdělávacích příležitostí ke zvýšení finanční gramotnosti seniorů žijících v této oblasti. Výsledkem práce jsou také návrhy možností zvyšování finanční gramotnosti seniorů.
Klíčová slova:	Finanční gramotnost, senior, vzdělávání seniorů, Prostějov
Title of Thesis:	Financial literacy of seniors in Prostějov
Annotation:	The diploma thesis deals with financial literacy of economically inactive seniors in Prostějov and neighboring villages. The aim of this thesis is to describe and analyze the offer of educational opportunities to increase financial literacy of seniors living in this area. The result of this work is also suggestions of possibilities to increase financial literacy of seniors.
Keywords:	Financial literacy, senior, senior education, Prostějov
Názvy příloh vázaných v práci:	x
Počet literatury a zdrojů:	43
Rozsah práce:	99 s. (139 580 znaků s mezerami)

Obsah

Anotace	4
Úvod	6
1. Stáří, stárnutí a senioři	8
1.1 Stáří	8
1.2 Stárnutí	11
1.3 Senior a populace seniorů v ČR	13
2. Vzdělávání seniorů	17
2.1 Gerontagogika	17
2.2 Vzdělávání seniorů	19
2.3 Funkce edukace seniorů	20
2.4 Realizace vzdělávání seniorů v České republice	26
3. Finanční gramotnost	29
3.1 Vymezení finanční gramotnosti	30
3.2 Vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti	36
3.3 Měření finanční gramotnosti	40
3.4 Finanční negramotnost a její důsledky	43
4. Vzdělávací příležitosti pro seniory v Prostějově a přilehlých obcích	52
4.1 Metodologie práce	52
4.2 Prostějov a přilehlé obce	54
4.3 Vzdělávací programy pro seniory	57
4.4 Shrnutí zjištění vzdělávacích příležitostí	85
4.5 Návrhy možností zvyšování finanční gramotnosti seniorů	86
Závěr	91
Literatura	93
Seznam obrázků, grafů a schémat	98
Seznam tabulek	99

Úvod

Jako téma své diplomové magisterské práce jsem si zvolila *Finanční gramotnost seniorů v Prostějově*. Doba, ve které žijeme, je dynamická, rychle se měnící a je nazývána digitálním věkem. Na trhu se objevují nové platební prostředky, bankovní produkty a vznikají nové pojmy ve finanční oblasti. Kolem nás jsou lidé, kteří chtějí jiné lidi připravit o úspory ve svůj prospěch. Jejich praktiky jsou na hraně zákona, a tito lidé jsou stále vynalézavější. Říká se jim Šmejdi a jsou tu stále. V roce 2013 byl odvysílán dokument Silvie Dymákové s názvem Šmejdi. Tento dokument ukázal drsné praktiky předváděcích akcí pro seniory, plné nátlaku a manipulace. Cílem bylo prodat seniorovi předražené věci a nemožnost se ze smlouvy vyvázat. Pro tyto obchodníky, kterým jde především o to vydělat na seniorech, se ujalo všeobecné označení Šmejdi. Po odvysílání tohoto dokumentu se tímto problémem začaly zabývat úřady a byl upraven Zákon o ochraně spotřebitele. Od roku 2016 prudce klesl počet předváděcích akcí, ale Šmejdi se jednoduchého výdělků nevzdávají a přesouvají se na internet a do call center. Jejich cílem jsou stále především senioři. Obchodníci dokáží po telefonu vnutit cokoli a člověk neví ani co kupuje, či k čemu se zavazuje. Neuvědomuje si tu neskutečnou přesilu: na jedné straně vyškolená zkušená operátorka s call scriptem, na kterém pracovaly desítky hodin odborníci, a na straně druhé jeden bezbranný člověk, chycený telefonátem, v nějaké situaci. Naše legislativa umožňuje, že k uzavření smlouvy stačí několikavteřinový telefonní hovor, během kterého velká část lidí ani nepochopí, že právě něco kupují.

Těmto a spousty dalším nástrahám čelí senioři téměř denně. A následky neuváženého „ano“ mohou dojít až k tomu, že senior skončí s dluhy a exekucí. Celý život pracoval, staral se o rodinu a po jednom neuváženém rozhodnutí, ať už se jedná o půjčku či nákup na akci, může přijít i o střechu nad hlavou. Prevencí před těmito událostmi může být právě zvýšení finanční gramotnosti

seniorů. Zákonodárci i organizace jsou si vědomi důležitosti finanční gramotnosti jak pro jednotlivce, tak pro společnost. Proto se naše děti učí finanční gramotnosti už na základní škole. Ale co dospělí a senioři? Populace stárne a seniorů v naší zemi přibývá. V České republice tvoří senioři pětinu populace a jejich počet se stále zvyšuje. Dnešní senioři žili v době, kdy spousta finančních produktů ani možností nákupu neexistovalo. O to hůře se ve svém věku v této oblasti orientují. Není pro ně snadné učit se novým věcem, pojmům či finančním mechanismům, které jsou pro mladší generace každodenní realitou. A právě proto jsou snadnou kořistí pro firmy, které této jejich neorientovanosti zneužívají. V současné době je v České republice přes 90 400 seniorů, kteří mají exekuce a každým rokem toto číslo stoupá. (ČSÚ)

Vzhledem k tomu, že se tento problém dotýká i mé rodiny, zvolila jsem si jako téma diplomové práce právě finanční gramotnost ekonomicky neaktivních seniorů v Prostějově a přilehlých obcích. Cílem práce je popsat a analyzovat nabídku vzdělávacích příležitostí a výsledkem práce jsou také návrhy a možnosti zvyšování finanční gramotnosti seniorů.

Práce je rozdělena do pěti částí. V první části této diplomové práce provedu terminologické vymezení základních pojmů stárnutí, stáří a senior, dále charakteristiku populace seniorů v České republice. V druhé části se budu věnovat oblasti vzdělávání a aspektům vzdělávání seniorů, a to z hlediska specifika a motivace. Třetí část diplomové práce zaměřím na finanční gramotnost, její nezbytnost, možnosti vzdělávání a důsledky finanční negramotnosti. Věnuji prostor nejhorším následkům zadluženosti u seniorů, a to jsou exekuce. Ve čtvrté části práce popíšu současné možnosti vzdělávání ve finanční gramotnosti, které mají senioři žijící v Prostějově a přilehlých obcích. Závěr kapitoly doplním o návrhy možností zvyšování finanční gramotnosti seniorů.

1. Stáří, stárnutí a senioři

Lidé, především díky rozvoji lékařské vědy a řešením zdravotních komplikací, dnes žijí delší dobu. Prodloužení života je radostí i starostí. Lidé se obávají toho, zda budou patřit mezi zdravě stárnoucí populaci. Dochází pak k paradoxu, že lidé chtějí žít dlouhou dobu, ale nechtějí být staří.

Pojmosloví je základem každé odborné práce. Je důležité vymezit a přiblížit si základní pojmy, se kterými budeme pracovat, a se kterými se budeme setkávat v jednotlivých kapitolách práce. V souladu s tématem práce, se budu v následujícím textu věnovat vysvětlením pojmu stáří a stárnutí, zaměřím se na ukotvení označení slova senior a popíšu situaci seniorů v České republice.

1.1 Stáří

Stáří je součástí života a je poslední fází vývoje lidského jedince. Problematikou stáří a stárnutí se zabývá celá řada vědních disciplín, proto není jednoduché vymezit pojem stáří. Geriatr Kalvach (1997) říká, že *„Stáří je obecným označením pozdních fází ontogeneze, přirozeného běhu života. Jde o projev a důsledek involučních změn funkčních i morfologických, které probíhají druhově specifickou rychlostí s výraznou interindividuální variabilitou, a které vedou k typickému obrazu označovanému také jako fenotyp stáří. Na něm se však výrazně podílejí i jiné než involuční vlivy – interakce s prostředím, projevy a důsledky chorob či sociálně ekonomické faktory.“* Haškovcová (2010, s. 58) stáří definuje jako přirozené období lidského života, vztahované k životnímu období dětství a mládí a době zralosti. *„Je třeba zdůraznit, že stáří není nemoc, ale přirozený proces změn, které trvají po celý život.“* Dále pak Kalvach (1997, s. 9) uvádí, že *„Stáří není choroba, i když je zvýšeným výskytem chorob provázeno, a ztráta soběstačnosti*

není nezbytným, zákonitým důsledkem stárnutí.“ Gerontolog V.Pacovský (1990, s. 57) konstatuje, že „stárnutí a stáří je specifický biologický proces, vyznačující se dlouhodobým nakódováním, jehož průběh nelze zvrátit, povaha je různá a zanechává trvalé stopy.“

Psychologové Pichaud a Thareauová (1998, s. 25) říkají, že stárnutí je *„působení času na lidskou bytost.“* Tato neutrální definice připouští destruktivní i konstruktivní důsledky. Fyzické stárnutí přináší primárně změny struktury (morfologie) a následně změny funkcí (zpomalování a úbytek); některé vlastnosti těla se nemění, nebo se dokonce zlepšují. Změny funkcí nejsou fatální. Vhodná duševní a tělesná aktivita může zpomalit nástup funkčních změn a prodloužit aktivní věk.

Morfologické a funkční procesy stárnutí nastupují v různou dobu a probíhají s rozdílnou intenzitou. Stáří souvisí se všemi fázemi ontogenetického vývoje. Každá etapa, která mu předcházela, dala tomuto vývoji podobu a připravovala ho na další stádium. Toto stádium se liší od předcházejících etap tím, že organismus je méně stabilní a zároveň je citlivější. Stárnutí je pak proces mezi dospělostí a stářím. (Pacovský, 1990). Stáří se rozděluje na stáří biologické, sociální a kalendářní.

Biologické stáří

Biologický věk nemusí být shodný s kalendářním věkem jedince. Podle Pacovského (1990) je biologické stáří funkční věk, který odpovídá skutečnému funkčnímu potenciálu člověka. Uvádí, že lékaři znají „mladé starce“ a „staré mladíky“. Biologické stáří je v podstatě hypotetické označení konkrétní míry involučních změn. Změn ve funkční zdatnosti, které je propojeno se změnami, které přinášejí nemoci projevující se ve starším věku. Proč vlastně dochází ke stárnutí, není přesně vysvětleno. Z hlediska gerontologiky se stárnutí a umírání děje zákonitě.

Podle Kalvacha (1997) je biologické stáří důsledek involuce, je charakterizováno biologickými změnami struktury, vzhledu a fungování organismu. Neexistují žádná kritéria, podle nichž bychom mohli přesně říci, že tento či onen organismus je již biologicky starý. Normální stáří je biologicky znevýhodněné a oslabené proti mládí, což se projevuje především při zátěži.

Kalendářní stáří

Kalendářní, také i chronologické stáří, je vymezeno dovršením určitého věku. Kalendářní stáří je určeno datem narození a dá se jednoduše stanovit. Může být bráno jako administrativní prostředek. Podle Kalvacha (2007, s. 47) je začátek stáří vesměs považován věk 60 let, vlastní stáří pak 75 let a dlouhověkost 90 let a více. Kalvach také říká, že toto členění má význam na orientačním odhadu potřeb, rizik a nároků vůči společnosti. Přednost by mělo mít kritérium biologické před kalendářním - důležitější je zdatnost organismu než jeho kalendářní věk.

Haškovcová (2010, s. 25) říká, že „v běžném životě používáme kalendářní stáří, matriční či chronologický věk. Jeho počátek je datum narození. Nemusí se shodovat s funkčním neboli skutečným věkem, protože každý člověk stárne jinak.“ Haškovcová (2010, s. 99) dále pak uvádí, že podle WHO je období stáří děleno takto:

- 45 až 59 let - střední věk - zralý věk
- 60 až 74 let - vyšší věk - rané stáří (senescence)
- 75 až 89 let - stařecký věk - vlastní stáří (senium)
- 90 a více - dlouhověkost (patriarchum)

Sociální stáří

Sociální stáří můžeme charakterizovat jako období, které je vymezeno určitou sociální změnou. Tato změna může být dosažení věku spojeného s nárokem na odchod do starobního důchodu, předčasného důchodu nebo ukončení stálého pracovního poměru. Křivohlavý (2011, s. 54) konstatuje, že stáří je možnost i příležitost k pozitivním změnám a produktivnímu životu. I když v jiném směru, jak tomu bylo v mládí.

Kalvach (1997) popisuje sociální stáří jako souhrn sociálních změn včetně změn sociálních rolí (penzionování - odchod do důchodu, s tím spojená změna struktury a náplně času s převahou „volného“ času i změna ekonomické situace s poklesem příjmů či změna společenské prestiže a ukončení profesní kariéry, dále osamostatnění dětí - fenomén prázdného hnízda či - zvláště u žen - často ovdovění). Sociální stáří je spojeno se změnou životního stylu a s rozvojem seniorské subkultury.

Stáří je tedy poslední fází vývoje lidského jedince a vyznačuje se skutečností, že se od předcházejících etap života liší tím, že organismus je méně stabilní, jedinec je oslaben nemocemi a změnou funkční zdatnosti, a tak ho budu v této práci chápat a dál s tímto termínem pracovat.

1.2 Stárnutí

Člověk se v reálném životě vyvíjí, ale současně i stárne. Pavel Mühlpachr (2005), který se zabývá komplexním přístupem k seniorské populaci z pohledu speciální pedagogiky, říká, že „*Stárnutí je zákonitý, druhově specifický celoživotní proces.*“ Je to proces individuální, každý člověk stárne svým tempem. To je dáno různou genetickou výbavou, životními podmínkami, životním stylem a odlišným zdravotním stavem. Na vlastní proces stárnutí mají vliv také

důsledky pozdních zásahů kritických fází, protože v období stárnutí je člověk více vnímavý a ovlivnitelný.

Stárnutí je doprovázeno morfologickými změnami. Dochází ke snížení tělesné výšky, změny ve složení meziobratlových plotének a vzrůstající kyfóza způsobuje stařecká záda. Mění se i celkový tělesný tuk a váha člověka. Snižuje se pružnost vazivových struktur a snižuje se schopnost celého pohybového aparátu. Tepny se zvětšují a prodlužují, dochází ke snížení průtoku krve důležitými orgány. (Matouš, 2002, s. 11). Kromě dalších změn dochází i k poruchám spánku a zhoršené jsou i smyslové orgány. Všechny zmíněné faktory jsou ovlivněny prostředím, ve kterém senior žije. Lidé se pak obávají situací, že určitou aktivitu nezvládnou a chtějí raději zůstat doma. Důležité je proto vytvořit jim stabilní prostředí, ve kterém se budou cítit dobře (Klvetová, 2008, s. 20-22).

Stárnutí je variabilní proces, který každý člověk prožívá jinak. Někoho děsí, jiný se těší nebo jej vnímá neutrálně. Stárnutí prožívají jedinci odlišně a v závislosti na individualitě charakterů. Sýkorová (2007, s. 224) rozlišuje:

- Mladé stáří - subjektivní pocit mládí, samostatnosti, soběstačnosti
- Vyrovnané stáří - akceptování stáří a souvisejících omezení, jedinci se snaží vyhledávat kladné stránky a jsou aktivní
- Ambivalentní stáří - rezignované přijetí stáří, které je vnímáno jedincem jako ohrožení vlastní soběstačnosti
- Popírání stáří - distancování se od stáří, důraz jedince na stálou výkonnost, samostatnost a nezávislost
- Vážně nemocné, imobilní stáří - identifikace se starými a nemocnými, rodina jedinci pomáhá, ale přitom neomezuje jeho svobodu rozhodování
- Zvládání čtvrtého věku - přijetí statusu starého, nemocného, závislého jedince, pasivita, stereotyp

Petřková a Čornaničová (2004) pak říkají, že úspěšné stárnutí vychází z toho, že stav organismu je ve stáří ovlivňován faktory jako jsou: chorobné procesy, životní styl, životní podmínky, subjektivní hodnocení a prožívání situací. K úspěšnému stárnutí je nezbytné, aby byly zbourány předsudky, a to nejenom u „neseniorské“ populace, ale i předsudky, které jsou přijímány samotnými seniory.

Stárnutí a projevy s ním spojené jsou tedy nejen objektivními faktory, které se projevují u jednotlivých osob v různém věku a intenzitě, ale je to i subjektivním pocíťováním jejich vlivu na osobnost člověka a člověka jako takového. Seniora a jeho pocíťování stáří ovlivňuje i jeho okolí.

1.3 Senior a populace seniorů v ČR

Výše jsem psala, že není jednoduché vymezit pojem stáří. S tím souvisí i otázka, jak nazývat jedince v tomto období jeho života. Odborná literatura označuje jedince v období jeho stáří různými pojmy, ať je to geront, senescent nebo starobní důchodce (Špatenková, 2013, s. 25). Podle Čornaničové (1998, s. 10) pojem senior používáme jako *„významově neutrální termín nahrazující nebo zastřešující jiné terminologické vymezení, které vznikli na půdě lékařských, psychologických, sociologických a jiných vědních disciplín na označení člověka staršího a starého věkového období, případně užívali se jako termíny důchodové administrativy nebo vzdělávací praxe.“* Geriatr Kalvach (1997) používá také termín senior a říká, že *„senioři jsou velmi heterogenní skupinou populace, která má mnoho společných rysů a liší se v určitých aspektech jako jsou zdatnost, životní podmínky, nároky a potřeby.“* Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR i Český statistický úřad používají členění, které seniora považuje za jedince ve věku 65 let a více. V této práci budu proto používat pro seniora tuto věkovou hranici.

Další část této kapitoly budu věnovat populaci seniorů v České republice. Česká republika se řadí mezi vyspělé země, a tak jako všechny vyspělé země se zabývá stárnutím populace. Populačnímu stárnutí nelze zabránit, ale je důležité, aby naše společnost zajistila seniorům důstojný život. Na prodloužení života má vliv i stav zdravotnictví, fenomén dlouhověkosti je podmíněn rozmanitými léky a lékařskými postupy. Dle informací z Českého statistického úřadu (ČSÚ) bude v roce 2050 podíl seniorů nad 60 let až 30 % populace.

Pro Českou republiku je typické střídání silných a slabých ročníků, což přináší i nerovnoměrnou věkovou strukturu obyvatelstva. Protože je tato problematika začínajícím problémem, byl rok 2012 vyhlášen jako Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity s důrazem na podporu vitality a důstojnosti všech osob. Celkovým cílem bylo usnadnit vytvoření kultury aktivního stárnutí založené na společnosti vstřícné pro všechny věkové skupiny (MPSV 2012).

Špatenková a Smékalová (2015, s. 11-12) uvádějí, že v souvislosti s demografickým stárnutím populace vyvstává otázka, jak naplňovat ideu, koncept aktivního stárnutí, a jaké místo a roli seniorům v současné společnosti vymezit. Termín „aktivní stárnutí“ se nejčastěji skloňuje se zapojením seniorů na trhu práce či v souvislosti s celoživotním vzděláváním. Tento pojem byl přijat Světovou zdravotnickou organizací (WHO) koncem devadesátých let a je širší než pouhé zdravé stárnutí, protože se netýká pouze zdraví a péče o zdraví, ale je mnohem komplexnější. Zahrnuje například i respektování práva starších lidí na rovné příležitosti či účast na veřejných rozhodováních.

Seniora jsem pro tuto práci vymezila věkovou hranicí 65 let. Předpokládám tedy, že tento senior pobírá starobní důchod, a proto věnuji část této kapitoly i starobnímu důchodu, který má vliv na životní standard seniora. Podmínky nároku na starobní důchod stanoví zákon o důchodovém

pojištění (z. č. 155/1995 Sb.) a pro nárok na starobní důchod je třeba splnit dvě podmínky, a to dosáhnout stanoveného důchodového věku a získat potřebnou dobu důchodového pojištění. Od 1. 1. 2018 byl stanoven nový důchodový věk pro nárok na starobní důchod. Od tohoto data je maximální věk odchodu do důchodu 65 let (ČSSZ).

Výše starobního důchodu má vliv na životní standard seniora, jeho možnosti šetřit či nutnost se zadlužovat. Starobní důchod se v České republice zvyšuje každým rokem. Starobních důchodců bylo k 31. 12. 2018 celkem 2 410 080. Statisticky vyšší důchod mají muži, a to v průměru 13 683 Kč. Naopak průměrný důchod ženy je 11 281 Kč. Legislativou je nepřímo stanovena i minimální částka starobního důchodu, která činí 4 040 Kč. Ke konci roku 2018 činil průměrný starobní důchod 12 418 Kč. Od lednové splátky důchodu se však všechny důchody valorizovaly a průměrný důchod tak aktuálně dosahuje přibližně 13 300 Kč. Výpočet starobního důchodu je individuální záležitostí, kterou ovlivňuje konkrétní průběh pojištění. Vypočtený starobní důchod se následně pravidelně valorizuje. V níže přiložené tabulce je uveden průměrný vyplácený starobní důchod na jednotlivce vždy ke konci roku v letech 2013 až 2018.

Tabulka č. 1 – průměrný vyplácený starobní důchod na jednotlivce vždy ke konci roku v letech 2013 – 2018 (tabulka vlastní podle dat ČSÚ)

Období	Průměrný důchod
12/2018	12 418 Kč
12/2017	11 850 Kč
12/2016	11 460 Kč
12/2015	11 348 Kč
12/2014	11 075 Kč
12/2013	10 950 Kč

Stáří je poslední fází vývoje člověka a vyznačuje se především tím, že organismus je méně stabilní, je zranitelný a klesá schopnost a výkonnost člověka. Stáří ale neznamena konec životní cesty, je stejně důležité jako předešlá období našeho života. Aktivní a zdravé stárnutí zlepšuje kvalitu života seniorů. Tak jako vzdělávání dětí nebo dospělých, má vzdělávání seniorů svá specifika, která popíšu v další kapitole.

2. Vzdělávání seniorů

V souladu s tématem diplomové práce je obsahem druhé kapitoly téma vzdělávání seniorů, jeho specifika a motivace. Vzdělávání je v dnešní době chápáno jako celoživotní proces, dotýká se tedy i seniorů. Díky tomuto procesu se může zvyšovat finanční gramotnost seniorů. Je zapotřebí probudit v seniorech touhu se dále vzdělávat a vytvořit jim vhodné podmínky a příležitosti.

2.1 Gerontagogika

Ve své práci budu používat pojem gerontagogika. Ten vymezila Špatenková (2013, s. 22) jako výchovu ke stáří a ve stáří. V odborné literatuře se můžeme potkat s jinými názvy této disciplíny. Livečka (1979) ji například nazývá gerontopedagogikou, Čornaničová (1998) se přiklání k názvu geragogika a Kalvach používá pojem gerontogogika. Gerontagogika je vědní disciplína na pomezí andragogiky a gerontologie. Gerontagogika se opírá kromě andragogiky a gerontologie o poznatky z jiných věd, především psychologie, sociologie, demografie, ekonomie, medicíny, filozofie, práva atd. (Špatenková, 2013, s. 24). Objektem gerontagogiky je senior, respektive starý člověk.

Podle Livečky (in Špatenková, 2013, s. 26) je předmětem této disciplíny pojetí teorie výchovy a vzdělávání ke stáří a ve stáří. Livečka ji chápe jako *„vědecky formulovaný obraz výchovy a vzdělávání osob starších věkových skupin, které jsou v souvislosti se svou permanentní adaptací na změny a inovace v technice připravovány na kvalitativní změny v životním stylu, ke kterým dojde při ukončení jejich pracovní role a současně také na další, tzv. poproduktivní fázi jejich života a osob*

v důchodovém věku (prakticky až do jejich smrti).“ Nejčastěji je za předmět gerontagogiky označováno vzdělávání, respektive edukace. To je podle Jesenského (in Špatenková, 2013 s. 26) proces vedení a formování člověka na záměrné, tj. cílevědomé úrovni. Akčním polem gerontagogiky je pak vzdělávání (např. Akademie či Univerzita třetího věku), edukace (kulturní výchova, zdravotní osvěta, prevence), péče (volný čas, zábava, seberealizace), poradenství (finanční, sociálněprávní, pro pozůstalé partnery), a funkcionální působení (masmédiá, prostředí, bydlení, aj.) (Špatenková, 2013, s. 27).

Pojmy jako je výchova a vzdělávání dospělých vycházejí z andragogiky. Zde je také objektem dospělý jedinec. Špatenková a Smékalová (2015) uvádí, že geragogika svým způsobem doplňuje a rozšiřuje tzv. vědy o výchově na trojčlenku: pedagogika - andragogika - geragogika. Zatímco se pedagogika zabývá dětmi a dospívajícími, andragogika dospělými, tak geragogika obrací svůj zájem na seniory. V širším pojetí je pak předmětem geragogiky i animace staršího člověka, jeho orientace v kritických uzlech životní dráhy či při jejím problémovém průběhu, péče o staršího člověka v nejrůznějších oblastech apod. Srovnání aspektů této trojčlenky podle modifikace Knowlese uvádím v přehledné tabulce.

Tabulka č. 2 - srovnání aspektů pedagogiky, andragogiky a geragogiky podle modifikace Knowlese (Zdroj: Špatenková, 2015, s. 21)

	Pedagogika	Andragogika	Geragogika
Vzdělávající	Učitel určuje co, a jak se bude učit a pak to prověřuje	Lektor účastníky podporuje a povzbuzuje je k sebeřízení.	Lektor jako facilitátor a partner pro komunikaci
Vzdělávaný	Žák, student, dítě, adolescent. Je závislý.	Účastník vzdělávání (dospělý). Je nezávislý.	Účastník vzdělávání (senior). Nemusí být zcela nezávislý, ale chtěl by být.
Přístup	Subjekt - objektový přístup.	Subjekt - subjektový přístup.	Spíše objekt - subjektový přístup.
Zkušenosti účastníka vzdělávání	Životní zkušenosti žáka nejsou příliš bohaté.	Zkušenosti účastníka jsou cenným zdrojem.	Účastník vzdělávání má značné a cenné životní zkušenosti.
Očekávání účastníka	Žáci se učí to, co je od nich očekáváno, musí se učit.	Účastníci vzdělávání se učí to, co potřebují, resp. chtějí vědět.	Edukační programy navazují na biografickou historii účastníků a reflektují jejich zkušenosti.
Motivace	Vnější motivace.	Vnitřní, ale i vnější motivace.	Vnitřní motivace.
Cíle vzdělávání	Získávání znalostí a dovedností pro budoucnost a uplatnění na trhu práce. Směr: do budoucnosti ("bude").	Nejlépe návaznost na možnost bezprostředního praktického použití. Směr: do přítomnosti, resp. blízké budoucnosti ("je").	Integrace zážitků, zkušeností, dosažení moudrosti a vyrovnanosti. Směr: návrat do minulosti ("bylo").

2.2 Vzdělávání seniorů

Představa, že výchova a vzdělávání člověka jsou omezeny na období jeho dětství a mládí, je už dávno překonaná. Výchova a v jejím rámci i vzdělávání je dnes chápáno jako proces celoživotní. Učení a vzdělávání po celou dobu života považuje Petřková a Čornaničová (2004, s. 10) za základní lidské právo. Mühlpachr (2001, s. 132) říká, že „člověk se učí, pokud žije a je nutné vytvořit takové podmínky a vzdělávací příležitosti, aby lidé cítili potřebu se učit a vzdělávat v průběhu celé své životní dráhy.“ To, že se může a má co se učit i ve starším věku, je známo už dávno. Jako příklad můžeme uvést *Komenského školu stáří*, v níž se lidé mají učit moudře využívat výsledků své práce a správně

prožívat zbytek svého života. Přesto však byly vzdělávací potřeby starších a starých lidí dlouhou dobu ignorovány, a to i díky negativnímu obrazu stáří.

Vzdělávání seniorů má funkci jak z pohledu samotného seniora, kdy pomáhá člověku oddalovat negativní projevy stárnutí nebo zvyšuje jeho samostatnost při rozhodování, ale také i z pohledu společnosti. Vzdělávání je zdrojem mezigeneračního porozumění, mládí a stáří se ve společnosti významně ovlivňují. Pro tuto práci jsem si vymezila pojem vzdělávání seniorů, a s tímto pojmem budu pracovat. Aby vzdělávání seniorů bylo úspěšné, musí splňovat jejich specifické požadavky a respektovat jejich zvláštnosti této skupiny obyvatelstva.

Mühlpachr (2001) uvádí ve svém článku, že odchod do důchodu a s ním související úbytek sociálních kontaktů znamená omezení aktivity a sníženou možnost komunikace. Ukončením pracovní činnosti ztrácí jedinec svou profesní roli, a tím i svou funkční identitu. Má roli, která má charakter ne-role, což ho často demoralizuje a snižuje jeho vlastní hodnotu. Jedním z důležitých kompenzačních mechanismů je rozvíjení systému vzdělávání pro starší populaci. Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví.

2.3 Funkce edukace seniorů

Emil Livečka ve své knize Úvod do gerontopedagogiky poukázal již v roce 1979 na nově budovanou vědní disciplínu pedagogiky, která slouží k přípravě dospělých občanů na aktivní a tvůrčí etapy stáří z hlediska výchovných a vzdělávacích potřeb, zájmů, funkcí, cílů výchovy a vzdělávání dospělých. Zahrnuje nejen teoretická východiska a pojetí, výchovu ke stáří a ve stáří, ale také praktické ukázky řešení a metodiky postupů při realizaci této

výchovy a vzdělávání dospělých. Livečka (1979) vymezil funkce pro edukaci seniorů. Patří mezi ně funkce:

- preventivní, která vede k pozitivní přípravě na stáří
- anticipační, která je spojena s odchodem do důchodu a s touto se pojí i změna chování, organizace volného času, aby byl život bohatší a člověk byl spokojenější
- rehabilitační, je důležitá pro fyzickou a duševní rovnováhu
- posilovací, kdy jde o integraci a podporu seniora ve společnosti

Další funkce jsou v rovině emocí, sociálního kontaktu a intelektuálních potřeb (Livečka, 1979, s. 142-144). Přestože je to již 40 let, jsou funkce pro edukaci seniorů dodnes platné. Špatenková a Smékalová, (2015, s. 37-38) tyto 4 základní funkce edukace seniorů, které popsal Livečka, rozšiřují o funkce kompenzační, aktivizační, komunikační, relaxační, mezigenerační porozumění. V literatuře se zabývají funkcemi edukace seniorů i jiní autoři, například Haškovcová (2010), která tyto funkce doplňuje a člení na vzdělávací, kulturně-kultivační, sociálně-psychologické. Dále pak Čornačičová (in Špatenková, 2013, s. 49) poukazuje na to, že v současné době je možné reflektovat jisté vývojové trendy v rozšiřování chápání edukace seniorů a to o edukace zaměřené na zdravý životní styl, seniorské edukace, příklady „Dobré praxe“ při zaměstnávání starších pracovníků, kvalita života v pokročilém stáří nebo proseniorská edukace.

Specifika edukace seniorů

S postupujícím věkem se začíná jedinec měnit jak v rovině tělesné, psychické a sociální, a to je nezbytné při edukaci seniorů respektovat. Podle Čornaničové (1998, s. 36) se senioři ve vzdělávacím procesu liší především: svými zájmy a koníčky, motivací, dosaženým vzděláním, sociálním

prostředím, tvořivostí a pracovními nároky, společenskou angažovaností, zdravotním stavem, adaptací na důchod, hledáním nových úkolů a výzev, úrovni kompetencí, potenciálu a schopností.

Špatenková (2015) pak říká, že s ohledem na specifika seniorů je nezbytné respektovat osobnost seniorů, jejich možnosti a limity, je třeba pomoci stárnoucím a starým lidem v adaptaci na stáří. Podporovat pozitivní myšlení a posilovat jejich sebevědomí, brát v úvahu věkové, psychické, fyzické či individuální diference starších lidí. Efektivně s nimi komunikovat, pečlivě volit témata vzdělávání, co nejvíce do výuky zahrnovat využívání pracovních a životních zkušeností a vést účastníky vzdělávání k sebevzdělávání.

Vzdělávací proces je v zásadě stejný pro všechny věkové kategorie. Ve vzdělávání seniorů je však nezbytné respektovat specifika, možnosti a limity seniorů.

Motivace při vzdělávání seniorů

V České republice pravděpodobněji nejaktuálnější a nejkompexnější reprezentativní statistický výzkum provedl Český statistický úřad v roce 2016 v rámci výběrového šetření Adult Education Survey, dále jen AES (ČSÚ, 2016a, s. 7). Cílem šetření bylo zjištění informací o zapojení dospělých osob ve věku 18–69 let do formálního a neformálního vzdělávání. Z výzkumu vyplývá, že v kategorii 65–69 let se účastnilo neformální vzdělávací aktivity 9 % osob, z toho 3 % z pracovních důvodů a 6 % z mimopracovních důvodů. K neformálnímu vzdělávání bylo motivováno k účasti na vzdělávání více žen (8 %) než mužů (1 %). Z hlediska motivace starších dospělých se zaměřoval výzkum především na výuku jazyka a ICT. Výsledky ukázaly, že se 4 % starších osob měla zájem vzdělávat se v oblasti ICT, o jazykové kurzy měli pak zájem pouze 3 % osob. Jako dalším motivačním faktorem v neformálním vzdělávání může být i nejvyšší dosažené vzdělávání, protože dle výzkumu

AES platí, že čím vyšší je dosažené vzdělání, tím roste míra jak motivace, tak i účasti na aktivitách (ČSÚ, 2016a). Podle výše uvedených procent není účast na vzdělávací aktivitě vysoká. Jednou z příčin může být malá motivace při vzdělávání seniorů.

Motivace dospělých k účasti na vzdělávání je tradiční téma a dlouhodobé téma, kterým se zabývá mnoho významných andragogických autorů jako je Peter Jarvis, Knud Illeris nebo Malcolm Knowles. Knowles je známý svým konceptem „sebepojetí“ a „sebeurčení“ dospělého, který je nejvíce motivován ke vzdělávání věcmi, které se potřebuje naučit. Popisuje motivaci dospělých jako „*psychologický proces, kde hlavní úlohu hraje potřeba se něco naučit a snaha stanovit si vlastní cíle, kterých chce jedinec dosáhnout.*“ (Knowles, 1980, s. 47).

Podle Plhákové (in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 72) je motivace vymezována jako příčina určitého chování, která zahajuje chování jedince, dává mu určitý směr nebo také cíl, ovlivňuje intenzitu nebo sílu tohoto chování a určité chování ukončuje. Specifikem edukace ve stáří je, že nikdo na seniory netlačí na získávání nebo zvyšování kvalifikace. Vnější motivace je tedy v případě edukace seniorů minimální, ale význam má motivace vnitřní. Podle Beneše (2018, s. 90) je motivem vzdělávání u seniorů touha po sociálních kontaktech, snaha najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti, zvládnutí tělesných, psychických a sociálních změn, udržování vlastních sil. Pro shrnutí pak Kozáková a Müller (in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 74) říkají, že motivací k edukaci seniorů jsou potřeby:

- kognitivní (rozšíření a doplnění poznatků, zájmy)
- sociální (kontakt s vrstevníky, potřeba společenství)
- aktivity (smysluplná činnost, potřeba užitečnosti)
- kompenzace nedostatků (intelektuálních i emocionálních)
- seberealizace

Vzdělávání seniorů má svá specifika a odlišnosti jak od vzdělávání dětí a mládeže, tak od dospělých. Pro úspěšné vzdělávání seniorů se musí doplňovat dobré vnější podmínky edukačního procesu (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 75). K vnější podmínkám patří:

- hygienické prostředí (nábytek, bezbariérový přístup, osvětlení, větrání, aj.)
- relaxační prostředí (místa se sedačkami, automaty na kávu, aj.)
- emociální atmosféra (možnost navázat pozitivní kontakty mezi sebou i lektory)
- celkový estetický dojem prostředí (příjemné barvy, vybavení, aj.)

Přátelské a pohodlné prostředí je jedním z nejdůležitějších objektivních činitelů edukace seniorů. Pohodlí, vstřícné a přátelské chování vůči seniorům ovlivňuje jejich ochotu zapojit se do vzdělávacího procesu a setrvat v něm.

S motivací souvisí i bariéry ke vzdělávání. Mezi klíčové bariéry patří finance a nedostatečný přístup ke vzdělávání, což je například nevyhovující doba, kdy se konají vzdělávací aktivity nebo problémy s dopravou na místo aktivity. Dále pak špatná předchozí zkušenost, obava z posměchu nebo neúspěchu. (Benešová, 2014, s. 106). Špatenková, Smékalová (2015, s. 82) uvádějí, že k největším překážkám při edukaci seniorů patří předsudky a stereotypy o stáří a stárnutí, které mohou mít organizátoři a realizátoři různých forem zájmového vzdělávání. Mezi tyto předsudky patří nemoc, ošklivost, zbytečnost, duševní nemoc, chudoba/bohatství, deprese, aj.

Témata pro edukaci seniorů by měla vycházet z potřeb a zájmů seniorů samotných. Tradičně převažuje nabídka vzdělávací aktivity z humanitních oborů. Edukace seniorů by měla v maximální možné míře podporovat a rozvíjet funkční gramotnost seniorů (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 87). V souvislosti se vzděláváním seniorů poukazuje M. Dvořáková (in

Špatenková, Smékalová, 2015, s. 87-88) především na následující typy gramotnosti, které rozepisují v tabulce:

Tabulka č. 3 – typy gramotnosti podle M. Dvořákové (in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 87-88)

FINANČNÍ GRAMOTNOST	<ul style="list-style-type: none">• soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů nezbytných k tomu, aby senioři finančně zabezpečili sebe a svou rodinu, aby se orientovali v problematice peněz a cen a byli schopni odpovědně spravovat rodinný/osobní rozpočet
PRÁVNÍ GRAMOTNOST	<ul style="list-style-type: none">• orientace v právním systému, přehled o právech a povinnostech a o jejich prosazování a plnění, a o možnostech, kam se obrátit o pomoc
MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST	<ul style="list-style-type: none">• schopnost zpracovat, vyhodnotit a využít podněty přicházející z médií a přiřadit médiím a jejich sdělení správnou míru závažnosti, důvěryhodnosti a aktuálnosti
ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOST	<ul style="list-style-type: none">• soubor osobních, kognitivních a sociálních dovedností, které určují motivaci a schopnost jednotlivců získat přístup k informacím, pochopit je a využívat pro podporu a udržení dobrého zdraví
POHYBOVÁ GRAMOTNOST	<ul style="list-style-type: none">• připravenost k pohybu a pohybovou gramotnost jako vědomé ovládnutí pohybů vlastního těla, které přináší člověku radost a uspokojení

A právě finanční gramotností se budu zabývat v další části této magisterské práce, protože finanční gramotnost představuje každodenní součást života, která se velice rychle rozvíjí a vyvíjí do všech směrů. Nedostatek znalostí v oblasti finanční gramotnosti může velmi negativně ovlivnit náš život a senioři patří mezi nejzranitelnější skupiny obyvatel v oblasti financí a bezpečnosti.

2.4 Realizace vzdělávání seniorů v České republice

Do edukace seniorů se zapojují nejrůznější instituce. V České republice působí několik organizací, jejich úkolem je rozšiřovat a zkvalitňovat vzdělávání seniorů. Mezi základní instituce vzdělávání patří podle Špatenkové a Smékalové (2015):

Univerzity třetího věku (U3V)

První univerzita třetího věku v České republice byla otevřena v roce 1986 v Olomouci. Poté následovala U3V pod záštitou Karlovy univerzity v Praze. Univerzity třetího věku zajímají české seniory čím dál víc. Na 22 veřejných vysokých školách studuje už přes padesát tisíc lidí. Jak zájem o tento typ vzdělání stoupá, rozšiřuje se i nabídka oborů. K nejoblíbenější psychologii, právu či angličtině přibyla třeba kaligrafie či obory péče o zdraví nebo kvalita potravin. Univerzity třetího věku poskytují seniorům nejnáročnější vzdělávání na vysokoškolské úrovni.

Asociace univerzit třetího věku (AU3V) vznikla v roce 1993, sídlí v Brně a k 1. 1. 2019 sdružuje 43 fakult vysokých škol. Jedná se o sdružení institucí, které nabízejí a provozují vzdělávací aktivity na úrovni vysokoškolského vzdělávání určené občanům české republiky v důchodovém věku.

Virtuální univerzita třetího věku (VU3V) vznikla pod záštitou Asociace U3V v roce 2007 a je alternativou k presenčnímu studiu v univerzitních městech. Systém výuky je založen na multimediálních přednáškách, předem natočených vysokoškolskými lektory. Přednášky se prostřednictvím internetu aplikují do výukových míst v rámci celé ČR. Studium je založeno na využívání internetu a komunikačních technologií. Senior si vystačí se základní znalostí počítače a studiem si informační a počítačovou gramotnost rozvíjejí. Senioři nemusejí studovat jen doma, ale účastní se výuky v regionálních konzultačních střediscích, jako jsou knihovny či informační střediska.

Pozitivem VU3V je získávání nových poznatků, plnohodnotně strávený čas, úspěšnost u přátel či rodiny a sociální aspekt při pravidelných setkáváních seniorů při skupinové výuce, diskusích a rozhovorech.

Akademie třetího věku (A3V)

Je další formou vzdělávání seniorů. Na rozdíl od U3V se nepožaduje plnění povinností studenta. Jejich úkolem je příjemný a zajímavý program, který senior přijímá, aniž by vyvíjel zvýšenou intelektuální činnost. Výuka je uskutečňována formou seminářů, diskusí, exkurzí a přednášek. První A3V vznikla v roce 1983 v Přerově.

Univerzity volného času (UVČ)

Tyto univerzity fungují pod záštitou knihoven, domovů důchodců nebo univerzit. Nejsou věkově omezeny, posluchačem může být každý, komu je více jak 18 let. Podle Špatenkové (2015, s. 94) taková forma vzdělávání na jednu stranu může podpořit mezigenerační dialog, na druhou stranu však nemůže reflektovat specifika geragogických přístupů. První UVČ byla založena už v roce 1993 v Praze v rámci Evropského roku seniorů. Studium není zakončeno žádnou zkouškou a účastníci nezískají žádný diplom.

Taková univerzita volného času je například i v Pardubicích při Filozofické fakultě. V roce 2011 otevřely cyklus deseti tříhodinových bloků s 20 přednáškami. V letošním roce je to pak roční přednáškový cyklus (září až červen), tematicky koncipovaný, s přednáškami z historie, literatury, filozofie a religionistiky.

Kluby seniorů

Jsou na rozdíl od Akademie třetího věku méně formální. Jsou to institucionalizovaná kulturně-výchovná zařízení, která umožňují setkávání osob podobného věku i zájmů, a tím přispívají k plnohodnotnému trávení

jejich volného času. (Špatenková, 2015, s. 99). Jedná se o nejvíce rozšířenou formu vzdělávání pro seniory v České republice. Schází se v nich senioři k různým společenským programům a akcím. Současně je to síť vzdělávacích možností pro seniory. Tyto kluby mají za cíl, aby se senioři cítili potřebnými a zapojili se do společenského dění. Centra nabízejí přednášky, diskusní skupiny nebo hraní společenských her a výlety.

Příkladem takového klubu může být klub seniorů Cedrus z Liberce, kde svoje aktivity popisují: *„Naše setkávání jsou otevřená pro každého seniora, který chce prožít pěkný čas v kolektivu, ve sdílení, při společných hrách, v procvičování paměti a v duchovní péči, která dává do života naději, jistotu, sílu a povzbuzení. Každoročně pořádáme seniorský bál, výlety, přednášky/besedy a také jednoduchá tělesná cvičení pod odborným vedením a jednou měsíčně kavárny pro dříve narozené s programem.“* (Cedrus)

Výše jsem popsala možnosti, kde se mohou senioři vzdělávat na akademické půdě a v zájmových centrech. Konkrétní možnosti zaměřené přímo na vzdělávání finanční gramotnosti pro seniory budu popisovat v další kapitole.

3. Finanční gramotnost

Zorientovat se ve světě financí je při množství druhů finančních produktů a počtu institucí velmi náročné. Různé produkty, situace, podmínky a různí rádci. V dnešní době je finanční gramotnost nezbytným předpokladem pro úspěšný a bezpečný život každého z nás. Zadlužování českých domácností má neustále vzrůstající tendenci. Podle Exekutorské komory se sice v roce 2018 snížil počet lidí v exekuci o 41 tisíc na 821 tisíc, ale zároveň se zvýšil průměrný počet exekucí na jednoho dlužníka z 5,3 na 5,7. Deset a více exekucí už má skoro 160 tisíc lidí (Exekutorská komora). Mnoho lidí nechce nebo nedokáže domyslet důsledky nezodpovědného zadlužování a důsledkem jsou osobní bankroty a exekuce. Aby se předcházelo těmto negativním jevům, je důležité vzdělávání v oblasti financí a získávání finanční gramotnosti, která je nástrojem účinné ochrany správy rodinných a osobních financí (Opletalová, Kvintová, 2014, s. 47).

Podle různých průzkumů bývá finanční gramotnost Čechů hodnocena jako průměrná až podprůměrná. Češi vědí o základních zásadách domácího hospodaření, a tak se snaží odkládat si část příjmů a vytvářet finanční rezervu. Problém však představují složitější finanční nástroje, které by hodnotu peněz udržely lépe než vklady na běžných účtech. Obtížná je pro domácnosti i orientace v oblasti úvěrů a skutečných nákladů na ně. To všechno se snaží, alespoň u mladší generace, zlepšit nové předměty ve školním vyučování. Jak je na tom starší generace, především senioři, popisují v následující kapitole.

3.1 Vymezení finanční gramotnosti

Co je finanční gramotnost definovalo Ministerstvo financí na základě spolupráce s rezorty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva práce a sociálních věcí a České národní banky v roce 2007 v dokumentu Strategie finančního vzdělávání. O tři roky později byla vydána Národní strategie finančního vzdělávání a od té doby byla hlavním dokumentem pro finanční vzdělávání v České republice, která finanční gramotnost definuje jako *„soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktivit a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“* Strategie finančního vzdělávání vymezovala hlavní problémy, principy finančního vzdělávání, prioritní úkoly a role klíčových aktérů a současně stanovila provést revizi. Výsledkem revize je Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Tento dokument definuje finanční gramotnost již mnohem jednodušeji jako *„souhrn znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování.“* (Ministerstvo financí ČR)

První definice, která je oproti její novější podobě více podrobná, ve své podstatě definuje finančně gramotného člověka jako osobu, která se dokáže orientovat v oblasti finančních produktů dostupných na trhu. Tyto produkty jsou poskytovány bankovními i nebankovními společnostmi a jejich nabídka se v průběhu času relativně rychle mění. Proto v souvislosti s finanční gramotností je nutné zmínit i gramotnost informační. V tomto kontextu je chápána jako schopnost vyhledávat informace z různých zdrojů, pochopit je a vhodně využít. *„Zároveň také vyhodnocovat informace podle jejich hodnověrnosti, účelovosti a reálné informační hodnoty.“* (Balabán, 2011, s. 85)

Pokud je člověk dostatečně a správně informován, umí se v nabídce finančních společností orientovat a zároveň je hodnotit, bude se pravděpodobně lépe rozhodovat při výběru určitého finančního produktu. Informovaný spotřebitel, který si dokáže zvolit pro něj vhodné produkty, se s menší pravděpodobností dostane do tzv. „dluhové pasti“ či neschopnosti splácet úvěr nebo hypotéku. Z tohoto důvodu je takovýto informovaný občan výhodný i pro ekonomiku státu. (Výbor pro vnitřní trh a ochranu spotřebitelů, 2008, s. 3)

S finanční gramotností je spojena, kromě již zmíněné gramotnosti informační, i gramotnost numerická (matematická), která je důležitá k řešení různých úloh spojených se správou financí, a gramotnost právní v kontextu orientace v právním systému, možnostech o právech, kde hledat pomoc apod.

Výhody finanční gramotnosti

Pracovní dokument o zvyšování vzdělávání a povědomí spotřebitele v oblasti úvěrů a financí vydaný Evropským parlamentem v roce 2008 uvádí tři hlavní výhody vyplývající z finančního vzdělávání, které ukazují, že finanční vzdělávání není důležité pouze pro jednotlivce, ale i pro celou společnost.

- 1) Výhody pro jednotlivce - více informovaní spotřebitelé se mohou lépe rozhodovat, kriticky hodnotit předložené nabídky a porozumět poskytnutým informacím.
- 2) Výhody pro společnost - lidé se znalostmi v oblasti finančních záležitostí se pravděpodobně zapojí do tradičního finančního odvětví; osoby s nižšími příjmy mohou získat snahu spořit peníze a plánovat budoucnost.

- 3) Přínos pro ekonomiku - finanční vzdělávání přispívá k finanční stabilitě, jelikož spotřebitelé volí vhodné produkty a služby, což snižuje podíl nesplacených úvěrů a hypoték a dochází k bezpečnějšímu spoření a investování.

Ke zvyšování finanční gramotnosti napomáhají jak finanční vzdělávání, tak i praktické zkušenosti se sjednáváním finančních produktů (Výbor pro vnitřní trh a ochranu spotřebitelů, 2008, s. 3).

Složky finanční gramotnosti

Definice, kterou byla definována finanční gramotnost a byla vytvořena Pracovní skupinou pro finanční vzdělávání v dokumentu Národní strategie finančního vzdělávání z roku 2010 (Ministerstvo financí ČR) jsem popisovala v úvodu této kapitoly. V této definici je ukázáno, že finančně gramotný člověk by měl být schopen zvládat spravovat své peníze na běžném účtu, rozumět cenovým mechanismům, vést rodinný rozpočet a zvládat všechny své záležitosti. V tomto dokumentu se také poukazuje na složky finanční gramotnosti. Složkami, které tvoří finanční gramotnost jsou:

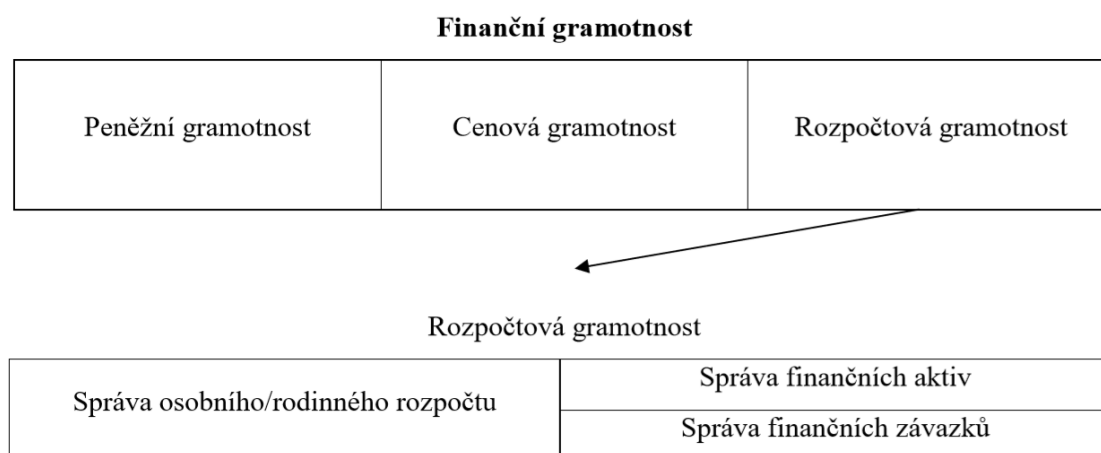
- **Peněžní gramotnost** jsou kompetence spravovat hotovostní i bezhotovostní peníze, provádět s nimi transakce a schopnost spravovat nástroje k tomu určené. Jedná se například o využívání běžného účtu, schopnost spravovat účet cestou internetového bankovníctví, chápání rozdílů mezi různými typy platebních karet a povědomí o možnostech jejich případného zneužití. Do této složky patří také schopnost nakládat s volnými finančními prostředky, orientace ve směnných kurzech. Peněžní gramotnost slouží k pochopení rozdílu mezi bankovním a nebankovním

sektorem a uvědomění si rizik spojených s využitím služeb některých nebankovních institucí.

- **Cenovou gramotnost** představují podle Škváry (2011, s. 68) schopnosti nezbytné pro porozumění především cenovým mechanismům a inflaci. Jde o pochopení principu ceny peněz v čase. Je zde nutné porozumění a znalost některých makroekonomických jevů jako jsou například principy nabídky a poptávky. Dále pak schopnost orientovat se v pojmech HDP, úroková sazba reálná nebo nominální, pochopit jaký je rozdíl mezi úrokem a úrokovou sazbou. K pochopení je současně nutná alespoň základní orientace v daňovém systému.
- **Rozpočtovou gramotnost** představují kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu. Patří sem například schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočet představuje souhrn příjmů a výdajů jednotlivce nebo domácnosti za určité období. Rozpočet vyrovnaný znamená, že se příjmy a výdaje rovnají. U přebytkového rozpočtu příjmy převažují nad výdaji a hovoříme o tzv. finanční rezervě využitelné v případě nenadálé potřeby. Posledním druhem je rozpočet deficitní, schodkový, kdy převládají výdaje. Přehledný a správně sestavený osobní nebo rodinný rozpočet pomáhá k získání kontroly nad současnou i budoucí finanční situací. Díky vedenému rozpočtu máme o příjmech a výdajích přehled a můžeme lépe zhodnotit finanční situaci a odhalit problematická místa. Realistický rozpočet domácnosti dokáže ukázat možné rezervy nebo potřebu regulace výdajů. (Balabán, 2001).

Lidé vytvářející si rodinný rozpočet jsou schopni vidět rizika a včas zareagovat, aby zabránili vzniku negativních finančních dopadů. V případě, že se již v takové nepříjemné finanční situaci nacházíme, je vytvoření rozpočtu základním a prvním krokem ke změně k lepšímu. Rozpočtová gramotnost zahrnuje také dvě specializované složky: správu finančních aktiv (vklady, investice a pojištění) a správu finančních závazků (úvěry a leasingy). „To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci.“ (Horváthová, Petrášková, 2010). Pro přehlednost uvádím obrázek.

Obrázek č. 1 - Složky finanční gramotnosti (Ministerstvo financí ČR, 2010)

Aspekty ovlivňující finanční gramotnost

Existuje mnoho aspektů, které mají v rámci finanční gramotnosti vliv na chování a jednání jedince. Jedním z nich je jistě určitá míra inteligence, která hraje roli ve schopnosti vyrovnávat se a adaptovat se v okolním světě. Pro určení výše inteligence se používá tzv. inteligenční kvocient (IQ), který se využívá pro vyčíslení inteligence člověka podle standardizovaných

psychologických tesů v poměru k ostatní populaci. Pokud výše IQ není příliš vysoká, je pravděpodobné, že u daného jedince je poměrně obtížné získat potřebné znalosti a dovednosti v oblasti finanční gramotnosti. Tito lidé mohou mít problémy s pochopením podstaty fungování ekonomiky domácnosti nebo rodinného rozpočtu.

Lokaj (2012, s. 10) tvrdí, že dalším aspektem, v dnešní době obzvláště působící, je stres. Lidé dnes žijí ve větším shonu a pod silnějším tlakem než dříve. Reakce na tuto zátěž je u lidí různá a někteří se s tímto tlakem vyrovnávají lépe než jiní. Jakékoliv rozhodnutí v oblasti financí pod nevladatelnou zátěží může mít dlouhodobý vliv na život. Faktorem, který bezesporu ovlivňuje naše chování a jednání i v rámci oblasti financí, je motivace. Motivaci můžeme chápat jako souhrn intrapsychických dynamických sil, které aktivizují a organizují prožívání i chování s cílem změnit situaci, která je momentálně pro nás neuspokojivá, a dosáhnout něčeho, co bude pro nás pozitivní. Motivace vyjadřuje skutečnosti, které mohou jedince buď tlumit, nebo ho podporují, aby něco konal nebo nekonal. Další skutečností, která nás ovlivňuje je uspokojování potřeb, které úzce souvisí s množstvím peněz.

Finanční gramotnost a její úroveň závisí tedy na člověku, jeho IQ, informační a numerické gramotnosti. Být finančně gramotný je má výhody nejen pro jednotlivce, ale i pro společnost a ekonomiku. Proto je důležité se v této oblasti vzdělávat, a o tom bude následující podkapitola.

3.2 Vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti

Finanční gramotnost byla začleněná do rámcových vzdělávacích programů základního a středního vzdělání, ale možnost vzdělávat se v této oblasti má i široká populace. V roce 2010 byla schválena Národní strategie finančního vzdělávání. Strategie nepopisuje konkrétní projekty a programy, ale spíše shrnuje společné cíle a postupy, jak jich dosáhnout. Současně rozděluje finanční vzdělávání do dvou pilířů. První pilíř je zaměřen na žáky základních a středních škol, druhý se týká vzdělávání dospělých. Cílem strategie je vytvoření systému finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti. Navazuje na řadu koncepčních kroků v oblasti ochrany spotřebitele a vzdělání obecně na evropské i mezinárodní úrovni a vychází z doporučení mezinárodních organizací OECD (Ministerstvo financí ČR, Národní strategie finančního vzdělávání, 2010).

Než budu popisovat vzdělávání seniorů a dospělých ve finanční gramotnosti, v krátkosti jen uvedu příklady možností výuky finanční gramotnosti pro základní a střední školy. Je to z důvodu, aby byl vidět rozdíl mezi propracovanou strategií ve vzdělávání dětí v této oblasti a méně propracovanou pro dospělé a seniory.

Na začleňování finanční gramotnosti do výuky na základních a středních školách se podílí více institucí s rozdílným postavením, rolí i funkcí. Implementace finančního vzdělávání do škol má v gesci Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2019). Přípravu učitelů pro výuku finanční gramotnosti ve školách a ekonomické vzdělání pro širší veřejnost zajišťuje Česká národní banka (ČNB). Tato instituce má výlučné a specifické postavení na českém finančním trhu, a právě proto považuje oblast finančního vzdělávání všech generací za velmi důležitou.

ČNB organizuje lektorské programy pro pedagogické pracovníky a angažuje se v projektech pro zavádění finanční gramotnosti do výuky určených pro studenty pedagogických fakult vysokých škol. V rámci vzdělávání se žáci seznamují s hospodářským životem a získávají informace ze světa financí tak, aby byli schopni „orientace v problematice peněz a cen a k odpovědnému spravování osobního (rodinného) rozpočtu s ohledem na měnící se životní situaci, schopnost sestavení si rozpočtu domácnosti, porovnání příjmu a výdajů, dodržování zásad hospodárnosti a vyhýbání se rizikům při hospodaření s penězi.“ Hlavními okruhy jsou tedy peníze, hospodaření domácnosti, finanční produkty a v případě středoškolského vzdělávání navíc i práva spotřebitele (MŠMT).

ČNB vydala úplně první ucelenou učebnici „Finanční a ekonomická gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia“, která je manuálem pro učitele a je doplněna pracovními sešity. Učitelé se mohou účastnit i doplňkového školení pro práci s touto učebnicí. Vybranými tématy z učebnice jsou debetní a platební karty, účty, stavební spoření, pojištění, roční míry výnosu, poplatky, jistina, riziko, inflace, RPSN, spotřebitelský úvěr nebo hypotéka. (ČNB). Dále ČNB dala školám k dispozici animovaný film „O penězích a lidech“ nebo mezi dalšími činnostmi spustila internetový portál „Peníze na útěku“, který se snaží postupně naučit mladé Čechy orientovat se ve světě financí, tvořit si rodinný rozpočet či vytvářet rezervy.

V lednu 2019 byl zahájen rozsáhlý výzkumný projekt Masarykovy univerzity v Brně s cílem zjištění úrovně finanční gramotnosti na druhém stupni základních škol v různých krajích republiky. Výzkum bude trvat do konce roku 2019. Jeho výsledky, kromě zjištění aktuálního stavu, poslouží rovněž k identifikaci slabých a silných stránek vzdělávání žáků v této oblasti (MŠMT, 2019).

Finanční vzdělávání dětí je tedy v dnešní době řízeno a podporováno. Zásady opatření v rámci dalšího vzdělávání, jako je vytvoření standardu finančně gramotného občana, vstupní ověření finanční gramotnosti, projekty, pravidelné monitorování úrovně finanční gramotnosti nebylo vládou schválenou koncepcí, tudíž nebylo závazné. Tím její plnění probíhalo jen částečně a neplnilo komplexní funkci. Finanční vzdělávání dospělých tedy není plošně nijak organizováno ani řízeno a zahrnuje se pod pojem celoživotní vzdělávání. Kurzy a programy pro dospělé jsou poskytovány zejména soukromým sektorem. Spousta institucí nabízí vzdělávací kurzy, banky nabízejí poradenské a konzultační činnosti. Dospělým jsou k dispozici různé metodické příručky, literatura i publikace, případně se lidé mohou zúčastnit přednášek zabývajících se finanční tematikou. V neposlední řadě zde velkou roli zastává i internet. Existuje množství stránek a online poraden. (Opletalová, Kvintová, 2014, s. 60-61). Z vlastní zkušenosti musím podotknout, že ne všechny online a internetové poradny jsou relevantní a pravdivé. Při výběru těchto zdrojů informací je důležité dbát na ověření instituce, která tyto informace poskytuje.

Principy finančního vzdělávání

Na mezinárodní úrovni principy finančního vzdělávání upravuje OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj) v doporučení *Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness*. Dokument vznikl jako reakce na snahu některých veřejných subjektů podílet se na finančním vzdělávání populace, kdy OECD považovala za nutné odlišit od sebe různé pojmy a jasně oddělit, zda se jedná o nezávislé vzdělávání nebo o komerční aktivitu. Finanční vzdělávání se v České republice řídí Národní strategií pro finanční vzdělávání. Tento dokument zavádí čtyři principy finančního vzdělávání (MŠMT):

- **Princip obecnosti** se zaměřuje na projekty, které vedou k rozvoji a zvyšování úrovně finanční gramotnosti, nesmí propagovat určité produkty nebo služby, mohou pouze podávat základní přehled celého trhu. Je nutné zachovávat nestrannost i na straně přednášejícího. Podle tohoto principu je možné pracovat s konkrétními produkty, vždy je ale nutné pro srovnání použít více subjektů a s daty pracovat nestranně.
- **Princip odbornosti** znamená, že obsah finančně vzdělávacích projektů je znalecký. Je kladen důraz na odbornost vzdělavatelů jak v oblasti financí, tak v oblasti vzdělávání. Jsou na jejich straně vyžadovány dostatečné pedagogické schopnosti a určité dovednosti. S principem odbornosti úzce souvisí princip zacílení.
- **Princip zacílení** určuje potřebu správného vytyčení cílové skupiny, pro kterou se bude projekt realizovat, a využití nejefektivnějšího přístupu a postupu k dosažení požadovaného efektu, včetně výběru vhodných informačních kanálů pro cílovou skupinu.
- **Princip objektivity** je nově doplněn. Vymezuje nezbytnost sdělování informací objektivně. Hlavním principem je odlišit projekty a programy finančního vzdělávání od aktivit, které vyvíjí komerční subjekty. Podávané informace tak musí být objektivní, nezaujaté a umožňující porovnání na trhu. Jsou zde uvedeny podmínky pro užívání charakteristických propagačních znaků produktů, služeb, financujících komerčních subjektů nebo loga finančně vzdělávacího subjektu.

3.3 Měření finanční gramotnosti

V letech 2015 a 2016 se Česká republika, spolu s dalšími 30 zeměmi (z nichž 17 zemí je součástí OECD) zúčastnilo měření finanční gramotnosti u dospělých. Tento průzkum byl veden společností ppm factum research s.r.o. a zadalo je Ministerstvo financí ČR. Vzorkem bylo obyvatelstvo ve věku 18+ a strukturu zkoumaného vzorku znázorňuje tabulka níže. Z tabulky je patrné, že vzorek byl vybrán napříč všemi věkovými skupinami, skupinami s rozdílnou mírou vzdělání, ekonomickou aktivitou a místem bydliště.

Tabulka č. 4 – Struktura vzorku při měření finanční gramotnosti (Zdroj: MPO)

Struktura vzorku

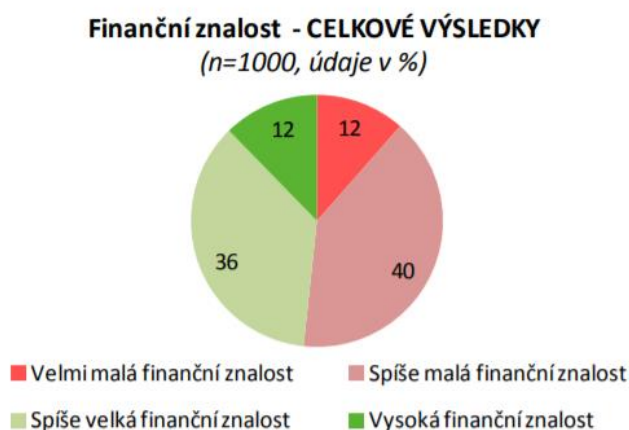
		n	%
CELKEM		1000	100,0
Pohlaví	Muž	493	49,3
	Žena	507	50,7
Věk	Do 29 let	182	18,2
	30-44 let	307	30,7
	45-59 let	241	24,1
	60 let a více	270	27,0
Vzdělání	Vysokoškolské vzdělání	131	13,1
	SŠ s maturitou	363	36,3
	SŠ bez maturity	412	41,2
	Základní vzdělání	94	9,4
Hrubý měsíční příjem domácnosti	Do 17 000 Kč	228	22,8
	17 001-28 500 Kč	301	30,1
	28 501 Kč a více	371	37,1
	Nevím	34	3,4
	Odmítl/a odpovědět	66	6,6
Ekonomická aktivita	Samostatně výdělečně činný/á	89	8,9
	Zaměstnaný/á	546	54,6
	Student, učeň	63	6,3
	V důchodu	238	23,8
	Jiný ekonomicky neaktivní	63	6,3
	Odmítl/a odpovědět	1	,1

		n	%
CELKEM		1000	100,0
Velikost místa bydliště	Do 3.000 obyvatel	277	27,7
	3.001 do 15.000 obyvatel	195	19,5
	15.001 do 100.000 obyvatel	272	27,2
	100.001 do 1.000.000 obyvatel	111	11,1
	Od 1.000.001 obyvatel	136	13,6
	Nevím	8	,8
	Odmítl/a odpovědět	1	,1
Kraj	Hl. m. Praha	136	13,6
	Středočeský kraj	111	11,1
	Jihočeský kraj	65	6,5
	Plzeňský kraj	58	5,8
	Karlovarský kraj	37	3,7
	Ústecký kraj	89	8,9
	Liberecký kraj	34	3,4
	Královéhradecký kraj	54	5,4
	Pardubický kraj	44	4,4
	Kraj Vysočina	45	4,5
	Jihomoravský kraj	92	9,2
	Olomoucký kraj	47	4,7
	Moravskoslezský kraj	129	12,9
Zlínský kraj	59	5,9	

Pro lepší pochopení a popsání finanční gramotnosti byly stanoveny 2 základní typy otázek. Jedna sada otázek byla zaměřena na finanční znalost z oblasti finanční terminologie, finančních produktů matematiky a makroekonomie. Druhá část se pak týkala otázek na ekonomickou zodpovědnost, kde se zkoumala zodpovědnost jednotlivých respondentů a jejich rozhodování v určitých, navozených situacích. Za každou, správně

zodpovězenou otázku, získal respondent 1 bod. Pokud respondent získal 0-33 % bodů, pak jeho finanční znalost, resp. ekonomická zodpovědnost byla velmi nízká, pokud 33-50 % bodů, pak byla spíše nízká, 55-66 % bodů – byla spíše vysoká a 66-100 % bodů byla velmi vysoká. Celkové výsledky pak hovořily jasně (což zobrazuje i výsledných graf níže). Vzorek respondentů se rozdělil na přibližně polovinu, kdy menší polovina (48 %) byla finančně znalá a zodpovědná a druhá část byla spíše finančně neznalá a nezodpovědná.

Graf č. 1 – Výsledky finanční gramotnosti (Zdroj: psfv.cz)

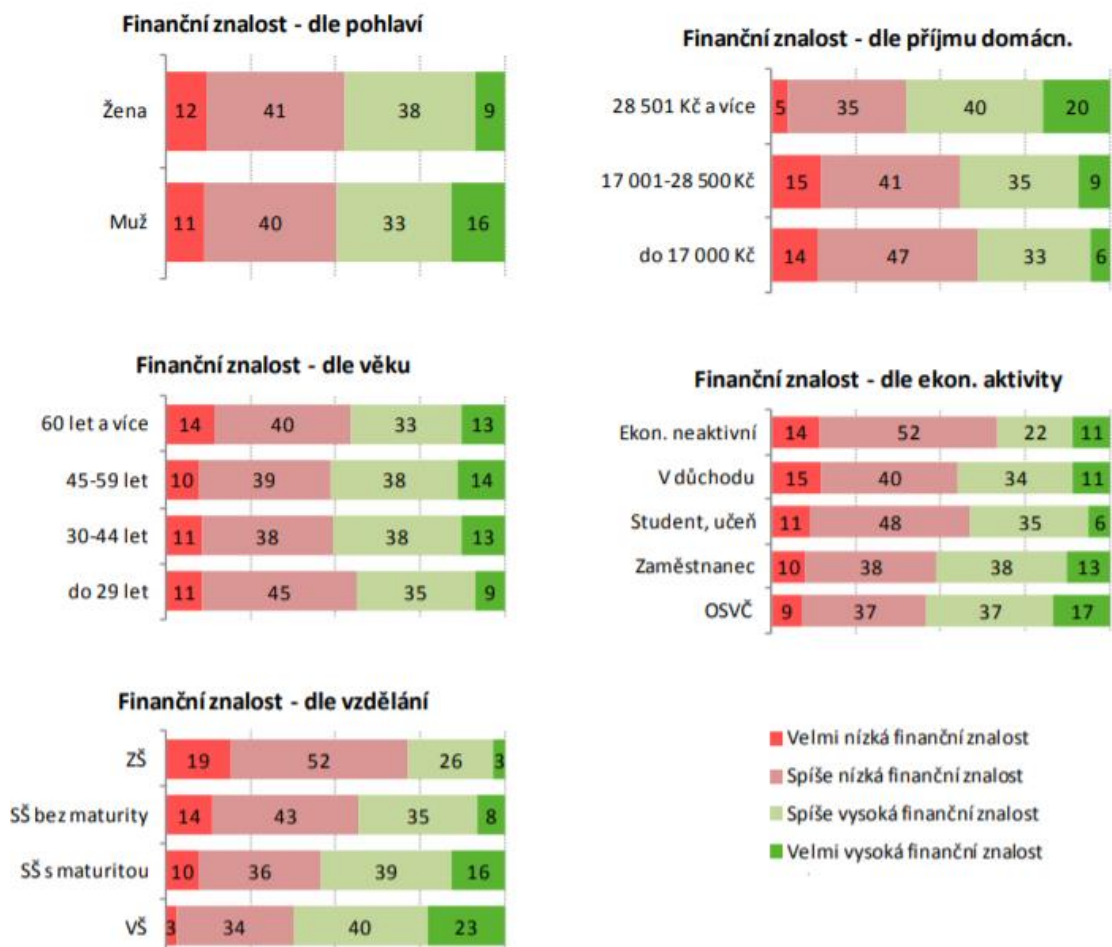

Z grafu je tedy patrné, že 12 % respondentů vykazovalo velmi vysokou úroveň finanční znalost, resp. ekonomická zodpovědnost, 36 % vykazovalo spíše velkou finanční znalost, resp. ekonomická zodpovědnost, 40 % respondentů disponovalo spíše malou finanční znalostí finanční znalost, resp. ekonomická zodpovědnost, 12 % respondentů dosáhlo velmi malé finanční znalosti, resp. ekonomická zodpovědnosti.

Pokud bychom vzorek měli zanalyzovat podle různých kritérií - jako je např. závislost na sociodemografických ukazatelích, pak se finanční znalost a zodpovědnost příliš nelišila. Rozdíl nastává až při srovnání osob vzhledem

k jejich dosaženému vzdělání. Tam je patrné, že čím vyšší vzdělání, tím vyšší znalost a zodpovědnost. Pro přehlednost uvádím zpracovaná data v obrázku, grafu níže. Pro moji práci je ovšem důležitý faktor věku. Pokud se podíváme na skupinu 60 a více let, je patrné, že tato skupina spadá spíše do poloviny s velmi nízkou nebo nízkou finanční znalostí a zodpovědností (54 %). Pokud bychom porovnávali vzorek respondentů podle finanční aktivity, pak ani zde si senioři nevedou nejlépe. Jejich skupina tvoří 55 % respondentů s velmi nízkou nebo nízkou finanční znalostí a zodpovědností.

Graf č. 2 – výsledky z měření finanční gramotnosti v letech 2015-2016 (Zdroj: ppm factum research s.r.o.)

3.4 Finanční negramotnost a její důsledky

V předchozím textu jsem vysvětlila, co je finanční gramotnost a jak se měří. Opakem finanční gramotnosti je finanční negramotnost a ta pro člověka může mít až fatální následky. S finanční negramotností souvisí sociálně patologické jevy, dále problémy jako exekuce, předlužení, závislost na sociálních dávkách atd. Tyto okolnosti ohrožují zejména sociálně znevýhodněné jedince, kteří se mohou dostat až na okraj společnosti, být vystaveni kriminalitě a sociálně nežádoucím jevům. Podle Vybíhala (2011) je proto nutné se věnovat výuce finanční gramotnosti, která je účinným nástrojem prevence předlužení.

Příčiny finanční negramotnosti

Zjednodušeně a všeobecně řečeno se dá říci, že hlavní příčinou finanční negramotnosti je neinformovanost a nedostatek vzdělání ve finanční oblasti. Jednotlivé příčiny mohou být různé, důsledky jsou ovšem většinou stejné. Na jedné straně je finanční negramotnost určována sociálními a ekonomickými vlivy, jako je prostředí, ve kterém dotyční lidé žijí, jejich sociální role, zaměstnání a další. Na straně druhé jsou skupiny osob, na které jejich prostředí působí pozitivně, ale společenský a technický vývoj je pro ně natolik překotný, že se této situaci nedokáží dostatečně rychle přizpůsobit a v nových informacích se orientovat. Typickým příkladem jsou senioři, kteří se hůře orientují v bezpečném ovládní bezhotovostních plateb či užívání kreditních karet.

Matoušek (2005, s. 183) tvrdí, že mezi konkrétní příčiny negramotnosti patří rodina, která je nejdůležitějším vnějším faktorem působícím na každého jednotlivce. *„Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí a dítě nemůže získat základní pocit jistoty bez jistoty v blízkých lidech. Dítě si nemůže osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno troleému*

působení angažovaných dospělých pečovateli.“ Rodina představuje základní pilíř výchovy a měla by být i primární sociální jednotkou pro získání finanční gramotnosti (pochopitelně nejen ji). To se dá použít i pro rodiče. Děti by měly nabyté znalosti v rámci rodiny předat svým rodičům, vnuci pak prarodičům. Senioři jsou nejistí a dají na rady svých blízkých a především rodiny.

Důsledky finanční negramotnosti

Největšími riziky spojenými s dopady finanční negramotnosti dospělé populace jsou předlužování a nízká schopnost odpovědně hospodařit s osobními a rodinnými financemi. Hlavním důsledkem finanční negramotnosti je zadlužování domácností. Zadlužování můžeme zjednodušeně rozdělit do dvou skupin, a to zadlužování zodpovědné a nezodpovědné.

- **Zadlužování zodpovědné** spočívá v tom, že člověk je schopen splácet a splácí určitý dluh. Obecně platí pravidlo, že věc, na kterou je půjčka určena, by měla mít delší, nebo alespoň stejnou životnost jako délka závazku. Jedná se například o hypotéku nebo půjčku na nemovitost, úvěr na automobil apod.
- V případě **nezodpovědného zadlužování** mluvíme o půjčování peněz na věci rychlé spotřeby, například na dovolenou, vánoční dárky. Dále se jedná o půjčky z nedůvěryhodných zdrojů.

Teplý (2013, s. 65) říká, že obecně lze konstatovat, že finančně vzdělaní lidé se zadlužují více zodpovědně, dokáží lépe vyhodnotit nabídky na finančním trhu a současně i lépe rozumí své vlastní finanční situaci.

S nezodpovědným zadlužováním souvisí i pojem předlužení. Jedná se o stav, kdy člověk není schopen plnit své finanční závazky. Do této situace se dostává člověk buď v důsledku nezodpovědného zadlužení se, nebo u něj mohla nastat nenadálá situace, se kterou nepočítal a nebyl na ni předem

finančně dostatečně připraven, případně se jedná o sociálně znevýhodněného jedince potýkajícího se s problémem předlužení.

S předlužením souvisí sociální vyloučení, tedy „*proces vylučování jedinců ze sociálního, ekonomického a kulturního života společnosti v důsledku nedostatečného přístupu nejen k rozdělovanému bohatství, ale i k dalším zdrojům jako je zaměstnání, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana.*“ (Vybíhal, 2011). V podstatě se jedná o rozdělení lidí na dvě skupiny - nacházející se uvnitř společnosti a mimo ni. Finanční problémy či předlužení mohou být jednou z příčin sociální exkluze a návrat zpět do společnosti nemusí být snadný. Rozmach zadlužování nastal po roce 2000, kdy se úvěry a půjčky staly snadno dostupné. Objevilo se mnoho nebankovních institucí nabízejících „rychlé“ půjčky bez nutnosti dokládat příjmy a bohužel s neadekvátním úrokem. Mnoho jedinců se nechalo zlákat možností získat rychle a bezproblémově peníze a často se postupně začali dostávat do dluhové spirály, kdy jednu půjčku splácely půjčkou jinou. Mnoho takovýchto nabídek vykazovalo i známky lichvy.

Velkou změnu přinesl nový zákon o spotřebitelském úvěru (zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru), který nabyl účinnosti 1. prosince 2016. Podle zákona musí všechny nebankovní subjekty, které se zabývají poskytováním spotřebitelských úvěrů, získat od ČNB licenci. Podobnou, jakou mají banky a družstevní záložny. Dá se říct, že tato podmínka výrazně vyčistila trh s poskytovateli spotřebitelských úvěrů. Před vstupem novely zákona do platnosti na českém trhu působilo zhruba 55 000 poskytovatelů a zprostředkovatelů spotřebitelských úvěrů, kteří tuto činnost vykonávali na základě živnostenského oprávnění. Z tohoto počtu se podle seznamů ČNB o získání licence pro nebankovního poskytovatele spotřebitelského úvěru ucházelo pouze 108 subjektů, mezi nimiž byly také leasingové divize bank. Ze všech podaných žádostí získalo licenci celkem 85 společností. Jsou to

leasingové, splátkové, mikroúvěrové společnosti a subjekty poskytující vyšší částky jištěné zástavním právem. Novela zákona tak přispěla k tomu, že klienti mají u úvěrových společností s certifikací ČNB jistotu spolehlivého partnera, který dodržuje evropské předpisy i metodiku schválenou ČNB.

Exekuce, insolvence, osobní bankrot

Zjednodušeně řečeno, k exekuci dochází v případě neuhrazení závazku věřiteli ze strany dlužníka. Insolvence je stav, kdy má dlužník více závazků vůči více věřitelům a není s to určitou dobu po splatnosti je uhradit. Když toto uzná soud, mluvíme pak o tom, že dlužník je v úpadku. Zásadní rozdíl mezi exekucí a insolvenčním řízením spočívá v tom, že u exekuce se jedná o uspokojení pohledávky jednoho věřitele, kdežto účelem insolvenčního řízení je vyřešit vztah mezi dlužníkem a více jeho věřiteli. Není výjimkou, že dlužníci, aby se vyhnuli exekuci, vstupují do insolvence, protože zahájení insolvenčního řízení provedení exekuce brání. V případě exekuce, pokud dlužník věřiteli neuhradí závazek dochází k exekuci – nucený výkon exekučního titulu. Tím je např. rozhodnutí soudu, rozhodčí nález, notářský zápis, rozhodnutí orgánu státní správy a územní samosprávy, nebo jiná vykonatelná rozhodnutí. Na základě rozhodnutí exekutor postupuje podle seznamu sepsaných věcí určených k zabavení nebo přikáže srážky se mzdy nebo uskuteční prodej movitých a nemovitých věcí (Vybíhal, 2001).

Oddlužení, kterému se také říká osobní bankrot, je nejvyhledávanější způsob řešení úpadku. Fyzickým osobám je určeno oddlužení formou splátkového kalendáře. Podmínkou je, že dlužník bude schopen po dobu pěti let ve splátkách uhradit alespoň 30 % hodnoty pohledávek takzvaných nezajištěných věřitelů. Nezajištěný věřitel má pohledávku, která není zajištěna například zástavním právem na majetku dlužníka. Často se stávalo, že

dlužníci nedokázali doložit natolik dostatečné příjmy, aby bylo reálné splátkový kalendář dodržet. Novela insolvenčního zákona proto umožňuje, aby se do dlužnickových příjmů zahrnuly i pravidelné peněžité dary třetí strany, kdy se tato třetí osoba zaváže dlužníkovi pravidelně darovat, aby dlužník svými příjmy dosáhl na podmínky povolení oddlužení. V případě, že dlužník plní splátkový kalendář, po pěti letech soud oddlužení ukončí. Podmínky osobního bankrotu upravuje insolvenční zákon. Podle jeho novely, která začala platit od června 2019, by měli dlužníci splatit věřitelům víc peněz než doteď. Umožnit by to měla skutečnost, že nově se vždy prodává majetek dlužníků, dříve to pravidla nevyžadovala. Doposud nebylo možné splátkový kalendář doplnit i prodejem majetku dlužníka. K prodeji majetku se přistupovalo jenom v šesti procentech případů. Většinou z toho důvodu, že tito lidé nevlastnili mnoho hodnotnějšího majetku, a pokud ano, tak byl ve většině případů již zastavený ve prospěch některého z věřitelů. Insolvenční správci mají nyní ze zákona povinnost majetek vždy prodávat a aktivně zjišťovat, jestli takový majetek existuje (Ministerstvo spravedlnosti).

Novela insolvenčního zákona současně zavádí zákaz zpeněžování nepatrného majetku a ochranu přiměřeného obydlí dlužníka. V praxi to znamená, že pokud dlužník hradí věřitelům pravidelně měsíční splátky podle splátkového kalendáře a dluh splácí i prodejem svého majetku, nemusí vydat insolvenčnímu správci k prodeji své obydlí, jestliže reálná hodnota obydlí nepřesáhne hodnotu stanovenou v nařízení vlády. Účelem tohoto kroku je zachovat dlužníkovi určité materiální zázemí a nevytrhnout ho z jeho místních sociálních vazeb. Ochrana obydlí se nevztahuje na případy takzvaných zajištěných věřitelů, například bank, u kterých má dlužník hypotéku. Novela dále nabízí možnost zkrácené tříleté doby oddlužení pro starobní důchodce, invalidní osoby ve druhém a třetím stupni a další

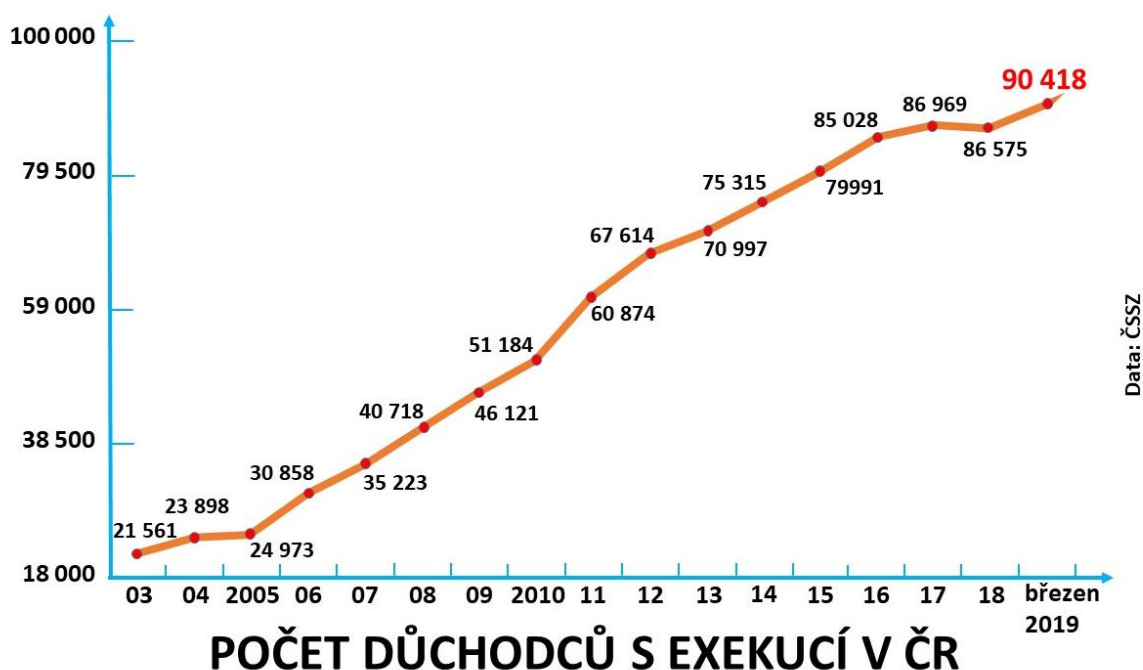
dlužníky, kteří během této doby uhradí alespoň 60 % pohledávek nezajištěných věřitelů.

Sama jsem žila v domnění, že senioři nemají až „tak velké“ dluhy. Lidé ve věku mých rodičů dostali byty od státu, a kromě malých půjček na rekonstrukci bytu se neměli „kde“ zadlužit. Až při psaní této práce jsem zjistila, jak velké dluhy senioři mají a jak moc velký problém to je.

Důvod zadlužení seniorů může mít nejrůznější příčiny. Nejčastěji to je snaha pomoci jiným (dětem, vnoučatům), další důvodem mohou být nejasné a nesrozumitelné podmínky při sjednávání změn různých smluv (např. extrémně nevýhodné smlouvy o koupi produktů na předváděcích akcích nebo změny u dodavatelů energií apod.), neznalost právních předpisů nebo si dluh přenášejí z dřívější doby. Obecně platí, že senioři mají sníženou schopnost se orientovat v nabídce finančních služeb a podceňují rizika nemožnosti splácet.

Exekucí na důchod v Česku přibývá. Na konci března 2019 ji kvůli dluhům mělo přes 90 400 lidí. Bylo jich tak zhruba o 3 800 více než na konci roku. Od roku 2003 se počet osob s exekuční srážkou z penze zčtyřnásobil. Vyplývá to z údajů České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ). Od letošního roku přitom platí snazší podmínky pro oddlužení důchodců. Výše exekuční srážky je omezena takzvanou nezabavitelnou částkou, která v roce 2019 činí 6 428,67 Kč. Pro přehlednost uvádím graf, kde je vidět prudký nárůst exekucí v průběhu let.

Graf č. 3 – počet důchodců s exekucí (Zdroj: ČSSZ)

Průměrná výše srážky činila na konci března u starobních důchodců 2 698 Kč a u starobních důchodkyň 2 211 Kč. Mužům pobírajícím invalidní penzi ČSSZ v průměru strhává 1 978 Kč, ženám 1 980 Kč. U vdoveckých důchodů exekuční srážka dosahuje v průměru 1 636 Kč, u vdovských 1 612 Kč (Novinky.cz).

Vzhledem k tomu, že zadluženost seniorů je palčivé téma, některé politické strany se snaží seniorům pomoci. Lidovci v polovině letošního roku navrhli plošnou amnestii a možnost oddlužit seniory, kteří dluží státu. Jak se situace vyvine nebo jestli jsou to jen sliby ukáže až čas.

V listopadu 2018 vydalo Ministerstvo vnitra České republiky tiskovou zprávu ze zasedání Republikového výboru pro prevenci kriminality (MVCR). Přílohou byla zpráva o seniorech a exekuci. Paní Milada Martinková z Institutu pro kriminologii a sociální prevence shrnula poznatky z výzkumu, který měl za úkol se zabývat důvody, které se podílejí na tom, že v České republice jsou vůči zadluženým seniorům vedeny exekuce. Expertní šetření

bylo provedeno mezi pracovníky občanských dluhových poraden a výzkum přinesl informace o 568 seniorech, vůči kterým je vedena exekuce.

- Ze dvou třetin byli dlužníci ve věku 60-69 let, nejstarší dlužníci je 86 letá osoba.
- Nejméně 2/3 souboru osob si přinesli svoje dluhy do starobního důchodu již z předdůchodového věku.
- Nejčastější dluhy jsou u bank a nebankovních sektorů (80 % seniorů)
- Dluhy vzniklé z nezaplaceného penále při změnách smluv s dodavateli energií, operátorů (40 % seniorů)
- Dluhy vzniklé v souvislosti s předváděcími akcemi a podomním prodejem (24 % seniorů)
- Dluhy vzniklé v souvislosti s finanční pomocí dětem (15 % seniorů)
- Dluhy vzniklé v důsledku zneužití osobních údajů seniora (4,4 %)
- Důvody zadlužení byly nejčastěji jako snaha pomoci z finančních problémů členům rodiny (84 %), dále pak nesrozumitelné podmínky při uzavírání půjček či sjednávání změn různých smluv.
- Asi 21 % seniorů podlehl tlaku prodejců a 19 % neznalo právní předpisy

Prokázalo se mimo jiné, že faktorované důvody zadlužení označené jako „důvěřivost, neznalost právních předpisů a pomoc rodině“ a „mentální problémy stáří, submisivita (nedovede říci ne)“, které se u zkoumaných seniorů v exekuci mezi důvody zadlužení vyskytly všeobecně nejčastěji, nejúžeji souvisely se vznikem dluhů osob označených jako „velcí dlužníci u bank a u nebankovních společností“. Za nejčastější následek zadlužení seniorů v exekuci, mezi těmi, na které při výzkumu zaměřili pozornost, patřila skutečnost, že senioři neměli, byť dočasně, na jídlo a léky (frekvence výskytu občas). Jako nejčastější odlišnosti zadlužených seniorů v exekuci od těch, kteří

v exekuci nebyli, pracovníci občanských poraden označili: stálý strach a stres, rezignovanost, beznaděj a stud a na druhou stranu velká odpovědnost ke svým dluhům.

Jak jsem výše popsala, konečné důsledky finančních přešlapů seniorů jsou někdy až fatální. Místo zaslouženého klidu řeší exekuce a dluhy. Pro seniory jsou nebezpečné i vedlejší dopady těchto řekněme starostí. S prohlubujícím se dluhem přichází stres, nespavost, deprese, pocit beznaděje, osamocení a od toho se odstartují jiné zdravotní problémy. Dalším jsou i sociální dopady. Senioři si nemohou koupit oblečení, kvalitní jídlo, léky nebo si doma zatopit. Význam finančního vzdělávání seniorů je tedy důležitý nejenom pro ně samotné, ale i pro celou společnost.

4. Vzdělávací příležitosti pro seniory v Prostějově a přilehlých obcích

V této kapitole magisterské diplomové práce jsem se zaměřila na konkrétní vzdělávací příležitosti v oblasti finanční gramotnosti pro seniory z Prostějova a přilehlých obcí. Tuto oblast jsem si vybrala záměrně, protože zde žiji a pracuji. Pro zjištění vzdělávacích příležitostí, které mohou senioři v Prostějově a přilehlých obcích využít, jsem zvolila kvalitativní výzkum.

4.1 Metodologie práce

V rámci výzkumného šetření jsem využívala různé techniky sběru dat, které jsem následně analyzovala a zhodnocovala. Metodologicky šlo o kvalitativní výzkum. Podle Dismana (in Široký, 2011, s. 71) je kvalitativní výzkum „*nenumerické šetření a interpretace sociální reality, přičemž odkrývá význam předpokládaný sdělovaným informacím*“. Kvalitativní výzkum má procesuální charakter, což znamená, že jeho postup je utvářen v průběhu sběru dat. Zkoumaná realita je studována podrobně a do hloubky. Lze tak získat spoustu informací o poměrně malém počtu jedinců. Nejpoužívanější metody sběru dat pro kvalitativní výzkum jsou narativní interview, nestandardizované pozorování, analýza obsahu a případové studie (Široký, 2011, s. 71). Ve své práci jsem použila techniku analýzy obsahu. V prvním kroku jsem se zabývala analýzou dat z dostupných informačních zdrojů, abych si vytvořila přehled o nabízených aktivitách a jejich formě prezentace k seniorům ve zkoumané oblasti. V dalším kroku výzkumného šetření jsem použila metodu strukturovaného rozhovoru (interview) se zástupci organizací, které působí v dané oblasti a danou problematikou se zabývají.

Zmapovala jsem tedy aktuální nabídky vzdělávacích příležitostí ke zvýšení finanční gramotnosti, které senioři z Prostějova a přilehlých obcí mají. Mapování dat bylo z dostupných informačních zdrojů, kterým byl především internet, dále pak místní tisk, zpravodaj a časopisy pro seniory, které jsou volně k dispozici na informačním centru města Prostějov. Kritérium výběru organizací, které jsem zkoumala bylo, aby působily přímo v dané oblasti, nebo alespoň byly vzdálenostně dostupné. Dále jsem vyhledávala jiné způsoby, jak by se senior z dané oblasti mohl vzdělávat. Rozdělila jsem si tyto informace na webové prezentace, které jsou dostupné přes internet, časopisy a jiné tištěné materiály, literaturu, televize a kino. V průběhu zkoumání jsem narazila na zajímavý nástroj pro vzdělávání, a to jsou finanční služby, kterým jsem věnovala část subkapitoly. Mým cílem bylo setřídění nashromážděných informací, snažila jsem se najít společné rysy nebo spojení jednotlivých aspektů dané oblasti, aby bylo možné podat ucelený náhled na oblast zvyšování finanční gramotnosti seniorů v dané oblasti.

V dalším kroku výzkumného šetření jsem využila metodu řízeného rozhovoru se zástupci organizací, které působí v dané oblasti, a které se dané problematice věnují. Řízený rozhovor chápu jako vyjádření respondenta, které vychází z ústní komunikace. Předem jsem si připravila soubor otázek a snažila se získat odpovědi na problémy týkající se zvyšování finanční gramotnosti u seniorů. Některé organizace jsem kontaktovala telefonicky, jiné i pomocí kontaktního formuláře nebo emailu. Otázky byly otevřeného charakteru typu: Jakým způsobem se podílíte na poskytování vzdělávacích aktivit pro seniory. Pořádáte nějaké akce pro zvyšování finanční gramotnosti. Navštěvují senioři takové akce. Jste schopni jakkoli poradit seniorům v oblasti finanční gramotnosti.

Výsledky výzkumu jsem shrnula v kapitole 4.3 Shrnutí zjištění vzdělávacích příležitostí. Na základě tohoto shrnutí a informací z teoretické

části práce jsem navrhla možnosti zvyšování finanční gramotnosti seniorů v Prostějově a přilehlých obcí.

4.2 Prostějov a přilehlé obce

Základní údaje o zkoumané oblasti

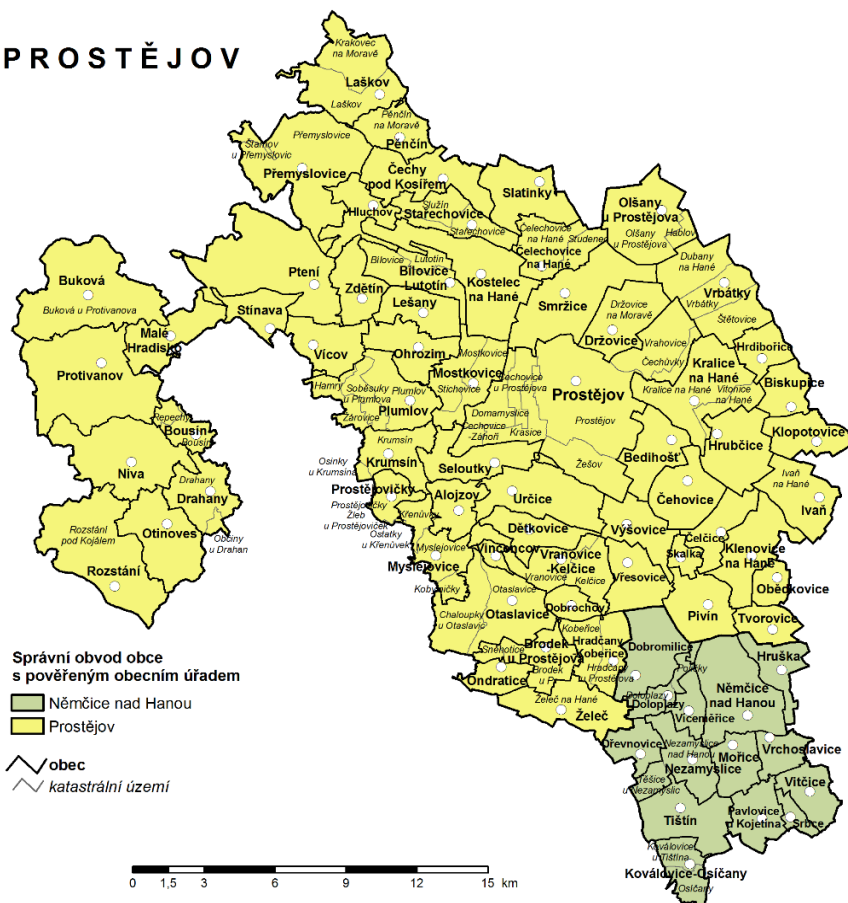
Město Prostějov se nachází v Olomouckém kraji a počet obyvatel v ORP je 108 587 (stav k 1. 1. 2019). V této práci pracuji s termínem Prostějov a přilehlé obce, ten vymezuji na město Prostějov včetně místních částí a okolní obce, které patří do správního obvodu Prostějova. Tento celek se nazývá jako SO ORP, tedy Správní obvod obce s pověřeným obecním úřadem.

ORP vznikla po 1. lednu 2003, kdy se upravil zákon o územním členění státu a vyhláška ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb. vymezila výčet obcí, které do nich daných OPR spadají. S termínem SO ORP pracuje i ČSÚ a obrázek č. 2 znázorňuje dané území.

Obrázek č. 2: Administrativní mapa SO ORP Prostějov (Zdroj: ČSÚ, 2019)

SO ORP PROSTĚJOV

k 1. 1. 2016

ORP Prostějov zahrnuje 76 jednotlivých obcí rozdělených do 105 katastrálních území nebo 150 základních sídelních jednotek o celkové rozloze 592 km². Svou plochou zabírá ORP Prostějov 0,75 % rozlohy celé ČR.

Stárnutí obyvatelstva je obecně určováno pomocí indexu stárnutí. Tento index měl na vytyčeném území v roce 2009 hodnotu 114,9, zatímco v roce 2018 byla tato hodnota 129,4. Tento stav znázorňuje tabulka č. 5.

Tabulka č. 5: Demografická ročenka správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem pro okres Prostějov – 2009-2018 (Zdroj: ČSÚ, 2019)

	Prostějov									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Stav obyvatel k 31.12.	90 338	90 284	89 745	89 637	89 569	89 467	89 322	89 356	89 253	89 294
v tom ve věku:										
0 - 14	12 817	12 970	13 268	13 329	13 418	13 539	13 691	13 828	13 943	14 038
15 - 64	62 790	62 344	60 989	60 391	59 703	59 025	58 479	57 994	57 496	57 093
65 +	14 731	14 970	15 488	15 917	16 448	16 903	17 152	17 534	17 814	18 163
Průměrný věk	41,0	41,2	41,4	41,7	41,9	42,2	42,3	42,5	42,7	42,8
Index stáří (65+ / 0 -14 v %)	114,9	115,4	116,7	119,4	122,6	124,8	125,3	126,8	127,8	129,4

Pokud shrnu tato data mezi lety 2009 - 2018, tak počet obyvatel ve věku nad 65 let se zvyšuje rychlejším tempem než počet dětí do 15 let. Počet obyvatel v produktivním věku se naopak snižuje. Průměrný věk ORP Prostějov vzrostl a to ze 41 let (2009) na 42,8 (2018). Do budoucna tedy musíme počítat s nárůstem počtu seniorů.

Zadluženost domácností v ORP Prostějov

Jak jsem psala v předchozí kapitole, jsou senioři ohrožená skupina exekucemi. Dostávají se do fáze předlužení a nejsou schopni hradit své závazky. Česká správa sociálního zabezpečení vydala v červnu 2017 souhrn počtu exekucí napříč kraji. Z těchto dat je patrné, že Olomoucký kraj, jehož je ORP Prostějov součástí, se nijak zásadně neliší od celkového vývoje počtu exekucí u seniorů v celé České republice (2,64 % v Olomouckém kraji a 2,94 % v celé ČR). Vzhledem k tomu, že v této práci zkoumám finanční gramotnost ORP Prostějov, příkládám tabulku s daty o zadluženosti domácností v této oblasti. Data jsou opět převzata z posledního sčítání lidu z roku 2011 a naposledy aktualizována v roce 2017.

Tabulka č. 6 – Srovnávací tabulka zadluženosti (Zdroj: Město Prostějov, Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb SO ORP Prostějov 2019-2021, s. 19)

Srovnávací tabulka zadluženosti					
	Prostějov	Konice	Přerov	Olomouc	Vyškov
Podíl osob v exekuci	8,41%	5,43%	11,28%	8,36%	6,29%
Změna počtu osob v exekuci od roku 2016	+2%	-0,4%	+1,7%	-1,1%	+1,1%
Průměrný počet exekucí na osobu	5,1	5,1	4,7	5,8	5,2
Průměrná jistina na osobu v Kč	239 305	266 321	244 101	298 150	352 625
Medián jistiny na osobu v Kč	82 842	9 347	70 008	137 132	44 007
Počet osob v exekuci	6 966	508	7 899	11 463	2 768

Trend stárnutí populace v České republice je jasně daný a prognózy ČSÚ se naplňují. ORP Prostějov není žádnou výjimkou a je třeba s touto skutečností pracovat. Také zvyšující se míra zadlužení obyvatelstva a nárůst počtu exekucí na daném území se rok od roku zvyšuje. Nermalou skupinou, která tyto statistiky navyšuje, jsou domácnosti seniorů.

4.3 Vzdělávací programy pro seniory

4.3.1 Činnost seniorských organizací

V druhé kapitole této práce jsem popsala činnost klubů seniorů, které umožňují setkávání lidí podobného věku a zájmu. Tato nejvíce rozšířená forma vzdělávání pro seniory podporuje i vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti. Analyzovala jsem největší celostátní organizace, které působí nebo se dotýkají i oblasti Prostějova a organizace přímo v Prostějově. Některé organizace nepůsobí přímo v Prostějově, ale poskytují telefonické poradenství v oblasti finanční gramotnosti, oddlužení, finančních problémů, proto jsem je

zde uvedla. Informace jsem vyhledávala na internetu, v odborných publikacích a následně jsem do daných organizací telefonovala, případně zaslala e-mail s doplňujícími otázkami. Ty se týkali vzdělávacích aktivit v oblasti finanční gramotnosti seniorů.

Celostátně působící organizace

Rada seniorů ČR

<http://www.rscr.cz/>

Rada seniorů ČR [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <http://www.rscr.cz/>

Aktivity Rady seniorů ČR jsou spolufinancovány Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Rada seniorů je celorepubliková, kraje ČR mají svá sídla v krajských městech. KRAJSKÁ RADA SENIORŮ OLOMOUCKÉHO KRAJE má sídlo v Olomouci, ta je dostupná i pro seniory z Prostějova. Rada seniorů se převážně věnuje pořádání akcí pro seniory: oslavy Dne seniorů, Projekt Babička roku 2019, IV. Krajské sportovní hry seniorů 2019, studium Virtuální univerzity třetího věku, III. roč. Krajské táborové školy pro seniory a „Seniorskou obálku“ - chytrý papír, který může zachránit lidský život.

Rada seniorů, stejně jako spolek Senioři České republiky, se soustřeďuje na navýšení příjmů pro seniory, zvýšení starobních důchodů, a naopak snížení nákladů jako jsou doprava, doplatky za léky. Vzdělávací akce na podporu zvyšování finanční gramotnosti přímo nenabízejí. Na otázku proč, mi jejich pracovnice sdělila, že po vzdělávacích aktivitách z oblasti finanční gramotnosti nebyla poptávka. Také mi sdělila, že senioři často využívají jejich poradny, kde se řeší finanční problémy seniorů individuálně. Poradny nabízí pomoc seniorům v řadě oblastí, z nichž lidé nejčastěji využívají: pracovně-právní vztahy a zaměstnanost, rodinné a partnerské vztahy, finanční a rozpočtová problematika.

Www stránky organizace jsou převážně informativního charakteru, kontakt je telefonický nebo e-mail.

Senioři České republiky, z. s.

Senioři České republiky, z. s. [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://senioricr.cz/>

Spolek vznikl v roce 1990 v Praze a momentálně sdružuje více jak 24 tisíc členů. Mezi hlavní náplň tohoto spolku patří hájit oprávněné požadavky a zájmy starší generace a zdravotně postižených, spolupráce se všemi občanskými iniciativami a politickými stranami za účelem vytvoření optimálních životních podmínek starší generace, prosazovat pravidelnou valorizaci důchodů v souladu s nárůstem životních nákladů a mezd, prosazovat zdokonalení léčebné péče o starší občany a zlepšení a modernizace domovů seniorů a LDN, podporovat vznik pracovních příležitostí pro důchodce a zřizovat drobné služby pro důchodce, organizovat zájmové, turistické, společenské a kulturní akce pro seniory. Spolek má pobočky po celé ČR.

Tento spolek se finanční gramotností výslovně nezabývá. Zkontaktovala jsem jejich pracovníci a zeptala se jí na důvody, proč neřeší zvyšování finanční gramotnosti svých členů. Jedním z důvodů je nezájem členů o tento typ vzdělávacích akcí. Dle jejich zkušeností se senioři poptávají po setkávacích akcích, kde si povídají nebo sportovních akcích a výletech. V budoucnu se nebrání myšlence podpořit vzdělávací akci charakteru zvyšování finanční gramotnosti.

Www stránky jsou přehledné, ovšem v sekci kalendář akcí se nic nezobrazuje. Kontaktovat tento spolek je možno telefonicky nebo e-mailem.

Rodina je OK

Rodina je OK [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.rodinajeok.cz>

Web rodinné politiky Olomouckého kraje usnadňuje, přibližuje a shrnuje rodičům, prarodičům i dětem nabízené možnosti, které jsou jim ze strany mnoha organizací v kraji nabízeny.

Olomoucký kraj ve spolupráci s Krajskou radou seniorů OK pořádá v rámci projektu *Podpora aktivního života seniorů v Olomouckém kraji 2019* vzdělávací akce na témata Bezpečná domácnost, Interakce léků a práva pacientů, Rizikové jevy při práci s počítačem. Další projekt je komentované divadelní představení pro seniory: „Víš, kdo volá?“ Na tomto projektu spolupracuje Olomoucký kraj s finanční podporou Ministerstva vnitra. Inscenace přibližuje nástrahy, rizika a vhodné reakce na podvodné telefonáty a falešné zprostředkovatele služeb. Tyto semináře se konají vždy v několika městech, dokonce i v Prostějově.

V říjnu se koná v Prostějově akce Den seniorů, podporovaný Ministerstvem práce a sociálních věcí. Je zaměřený na praktické typy jak se bránit „šmejdům“ a exekucím. Tato akce nabídne návštěvníkům zábavu i poučení. Pozván je známý zpěvák Pavel Novák. Hovořila jsem s pracovnící MPSV, která má tuto akci na starosti, a ta mi sdělila, že ze zkušeností je potřeba seniory „nalákat“ na zábavné odpoledne a vzdělávání je spíše jen doplňkové. Z minulosti mají zkušenosti s velmi nízkou účastí seniorů na pouze vzdělávacích akcích.

Stránky jsou převážně informativního charakteru, kontakt je uveden pouze telefonický nebo e-mail.

REMEDIUM Praha

REMEDIUM Praha [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.remedium.cz/programy-pro-seniory/programy-pro-seniory.php>

REMEDIUM Praha o.p.s. vzniklo v roce 1991 a věnuje se vzdělávání, podpoře a pomoci v psychosociální oblasti. Programy cílené pro seniory, podporují aktivní život, celoživotní vzdělávání a odpovědnost za své zdraví. Jsou nabízeny sociálně aktivizační služby, pohybové a rehabilitační programy, vzdělávací programy, společenské akce, klubové aktivity, práci na internetu a na počítači, internetové stránky pro seniory, rekondiční pobyty, výlety a účast v Divadelním spolku Proměna. Programy pro seniory jsou určeny všem, kteří jsou v důchodovém věku, bez ohledu na místo bydliště. Hlavním cílem všech nabízených aktivit je zachování kvality života, podpora sebevědomí, prevence před samotou a vyčleněním ze společnosti i po odchodu do starobního důchodu. Programy jsou podporovány ze získaných grantů a jejich cenu se snažíme udržet ve výši, která je dostupná v co nejširší skupině zájemců.

Aktuální informace jsou na stránkách <http://vstupujte.cz/>, kde se senioři mohou stát členy Klubu REMENDIUM. V nabídce jsou vzdělávací kurzy, například Telekomunikace v kostce aneb jak se nechytit do pastí operátorů. Kontaktovala jsem toto středisko e-mailem i telefonicky a pracovník o. p. s. mi sdělil, že k nim na přednášky opakovaně jezdí i senioři z Prostějova. Tím, že jsou vlaky za minimální cenu, tak senioři spojují návštěvu vzdělávací akce s návštěvou Prahy.

Kontakt je možný telefonicky nebo e-mailem.

Respondeo z. s.

Respondeo z. s. [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.respondeo.cz/>

Respondeo z. s. je nestátní nezisková organizace, která poskytuje služby lidem a rodinám, kteří se ocitli v složité životní situaci a neví, jak z ní ven. Služba je bezplatná, klade důraz na nestrannost, nezávislost a důvěrnost, vedle toho také individuální přístup a respekt. Občanská poradna pomáhá v oblastech: Majetkoprávní vztahy - darování, dědictví, spoluvlastnictví, prodej, smlouvy; Zadlužování - práva a povinnosti dlužníka i věřitele, prodlení, vymáhání; Občanské soudní řízení - exekuce, insolvence, žaloba/platební rozkaz, odvolání; Rodina a mezilidské vztahy - rozvod manželství, výživné, svěřeni dětí do péče, vztah druh-družka; Bydlení - nájem bytu, věcné břemeno, problematika společenství vlastníků jednotek, sousedské spory; Pracovněprávní vztahy - zánik pracovního poměru, dovolená, náhrada škody, dohody o pracovní činnosti a provedení práce; Trestní právo - práva a povinnosti pachatelů, průběh trestního řízení; Sociální dávky - orientace v dávkách, podmínky pro jejich přiznání; Ochrana spotřebitele - odstoupení od smlouvy, reklamace, prodej použitého zboží, prodej mimo prostory obvyklé k podnikání.

Telefonické a e-mailové kontakty jsou uvedeny přímo na stránkách daných oblastí, ve kterých pomáhají. Součástí webové prezentace jsou příklady z praxe a články. Například: Jak se rozumně ne/zadlužit nebo Dluhy, exekuce. S Otou jsme našli řešení. Na stránkách jsou kontakty kam se mohou senioři obrátit o pomoc a radu.

Tato organizace nepůsobí přímo v Prostějově, ale uvedla jsem ji zde, protože poradenství poskytují i po telefonu. Ze všech organizací, které jsem našla v průběhu analýzy, je tato nejvíce zaměřená na poradenství v oblasti finanční gramotnosti a může seniorům pomoci i po telefonu. Jejich sociální

pracovníci jsou velmi vstřícní, dokáží poradit i po telefonu a doporučit organizace poblíž Prostějova, které seniora navedou, kde svůj problém může řešit.

Poradna při finanční tísní

Poradna při finanční tísní [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.financnitisen.cz/>

Je nezisková, nestátní a nekomerční obecně prospěšná společnost, která má akreditaci v oblasti oddlužení. Služby jsou zdarma a poskytují bezplatné poradenství spotřebitelům, a to zejména v situaci, kdy v důsledku změny své životní situace nemohou řádně platit své dluhy. Nabízí bezplatné zpracování návrhů na oddlužení (insolvenčních návrhů) - osobní bankrot podle insolvenčního zákona. Pořádají semináře, přednášky, prezentace a školení, kdy navštíví výrobní provozy a firmy, školy, azylové domy, domovy důchodců, různá pečovatelská zařízení a dětské domovy. Zajišťují externí specializovaná profesní školení i školení zaměstnanců či nezaměstnaných.

Služby, které nabízí jsou pomoc při prevenci vzniku tíživé finanční situace a problémů se splácením na straně spotřebitele, poskytují rady a konzultace, vypracovávají návrhy na oddlužení aj. Na stránkách je uvedena bezplatná poradenská linka, kam může spotřebitel volat každé pondělí. Do Prostějova pravidelně 1x měsíčně dojíždí tzv. „Výjezdní poradna“. Projekt je realizován za finanční spoluúčasti statutárního města Prostějova a Odbor sociálních věcí Prostějov zapůjčuje ke konzultacím kancelář. Na schůzku je třeba se předem objednat a řeší se záležitosti spojené s životními situacemi. Konzultace jsou určeny všem, kteří zamýšlí zadlužit se, tj. uvažují o půjčce, úvěru apod., také těm, jimž hrozí platební neschopnost (insolvence), tedy je zřejmé, že v důsledku nepředvídané změny životní situace nebudou schopni

splácet své dluhy řádně a včas; a v neposlední řadě těm, kteří se v platební neschopnosti již ocitli, tj. po určitou dobu jsou v prodlení se splácením svých dluhů.

LEPŠÍ SENIOR

Lepší senior [online]. [cit. 2019-11-08]. Dostupné z:
<https://lepsisenior.cz/uvod/>

Nadační fond Lepší senior je nezisková organizace, která vznikla pod záštitou vzdělávacího institutu GrowJOB, který stojí například za knižním bestsellerem Konec prokrastinace. Ředitel této organizace, sám senior, čtyři roky objíždí s týmem dobrovolníků republiku a přednáší pro seniory o fake news a dezinformacích. Zároveň jim radí, jak bojovat proti prokrastinaci a vést spokojený a dlouhý život. Nadace také spolupracuje se Sylvii Dymákovou, která díky svému dokumentu Šmejdi rozbila byznys s předváděcími zájezdy pro seniory, kde senioři utrácely desítky tisíc za levné hrnce.

S ředitelem Zdeňkem Svobodou byl vydán článek na Aktuálně.cz, kde popisuje běžnou praxi a na otázky: *„Senioři až obdivuhodně rychle dokážou vstřebat nové technologie - nejdřív stolní počítač a notebook, dnes mají mnozí tablety nebo dotykové mobily. Horší to ale už je se schopností vyznat se ve složitém prostředí internetu plném fake news, dezinformací a podvodných e-mailů. Čím to podle vás je?“* Odpověděl: *„Takovým tím dnešním fenoménem jsou hromadně přeposílané řetězové e-maily s nejneskutečnějšími zprávami, kterým ti lidé věří a posílají je dál. Člověk si může říct, jak takovýmto nesmyslům můžou věřit? Ale oni to vidí jinak: „Poslala mi to Maruška, to je hodná holka, ta by mně nic špatného neposílala.“ Jenže Marušce to přeposlala Helenka, Helenku Maruška zná a ta by jí žádné pitomosti neposílala. A vůbec neřeší samotný obsah či jeho původ.*

A právě proti tomu bojuje a radí seniorům po celé ČR v putovních debatách. Dále v nadaci podporují osoby, které se starají o seniory, připravili pro ně zdarma sebe rozvojový vzdělávací program Pečujeme s radostí, který se skládá z osobních individuálních konzultací po Skype a vzdělávací akademie. Cílem projektu Pečujeme s radostí je vytvořit a ověřit systém podpory pro neformální pečující, který jim umožní nahlédnout svou situaci v novém kontextu, přijmout péči a učit se přijímat, o něhož pečují v celé šíři problematiky.

Pokud má nějaký spolek zájem o přednášku, je možné se domluvit na společném termínu. Přednášky jsou zdarma, přednášející jen uvítají proplacení nákladů na cestu. Příští rok plánuje organizace přednášku v Prostějově.

Prostějovské organizace

Městská knihovna Prostějov

Městská knihovna Prostějov [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://knihovnapv.webnode.cz/>

Městská knihovna v Prostějově se zabývá nejen půjčováním knih, ale pořádá různé přednášky, besedy, kvízy, pro děti, dospělé i seniory. Dále Městská knihovna spolupracuje se Sdružením obrany spotřebitelů. Toto sdružení zde vede každý sudý týden ve čtvrtek Poradnu pro spotřebitele, kterou využívají především senioři. Mohou přijít a konzultovat své nejrůznější problémy - např. s uzavíráním smluv, reklamacemi, nabídkami telefonních operátorů, oddlužením atd.

Pracovníci této poradny uspořádali v Městské knihovně několik přednášek. Zástupkyně ředitelky knihovny mi sdělila, že přednáška na téma finanční gramotnosti se konala už před několika lety a účast byla velmi malá, tak se tato přednáška již neopakovala. Koncem října 2019 se konala přednáška SOS spotřebitele na téma změny dodavatelů energií. Na rok 2020 je připraven cyklus přednášek pro seniory na téma mediální vzdělávání pro seniory a fake news. Koná se ve spolupráci s organizací Transitions.

V Městské knihovně jsem se snažila vypůjčit si knihy z oblasti finanční gramotnosti a vyjma tří knih, které uvádím v seznamu literatury, žádné jiné nepůjčovali. Knihovnice mi sdělila, že takové knihy nekupují, protože o ně není zájem. Soupis knih vhodných pro vzdělávání seniorů ve finanční gramotnosti popisují v další podkapitole.

Člověk v tísní

Člověk v tísní [online]. [cit. 2019-11-08]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/prostejovsko-4154gp>

V rámci pomoci dospělým nabízí na Prostějovsku individuální a rodinné poradenství, dluhové poradenství a resocializační programy. Od roku 2012 působí ve třech vybraných lokalitách na Prostějovsku komunitní pracovník. Dluhová poradci pomáhají lidem bránit se neférovému jednání některých firem, které poskytují finanční služby. Snaží se motivovat lidi k aktivnímu řešení své situace. Pomáhají s řešením problémů s exekucí, sepisováním insolvenčních návrhů a vyřizováním nutných dokumentů. Po telefonickém dotazu mi bylo sděleno, že momentálně nemají prostor pro nábor nového klienta, kterému by nyní poskytli poradenství. Limit je 10 osob na jednoho pracovníka.

LIPKA, z. s., Prostějov

LIPKA, z. s., Prostějov [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <http://www.oslipka.cz/>

LIPKA, z. s. je dobrovolná, nezávislá, nestátní nezisková, humanitární organizace, sdružující členy na základě společného zájmu. Poskytuje služby sociální péče a intervence pro osoby se zdravotním postižením a seniory a dále provozuje sociální zařízení Centrum denních služeb. Mezi služby patří sociální poradenství, denní stacionář pro děti, mládež a dospělé osoby se zdravotním postižením, sociálně aktivizační služby pro seniory, sociální rehabilitace, chráněné bydlení pro osoby se zdravotním postižením, chráněné pracoviště a sociálně terapeutická dílna. Sociálně aktivizační služba pro seniory nabízí zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, společné aktivity, jednorázové akce, výlety, exkurze aj. Pořádají skupinové, relaxační cvičení, dále výtvarné kurzy, např. keramika. Setkání Akademie seniorů se uskutečňují za podpory Statutárního města Prostějova.

Na otázku, proč nepořádají vzdělávací akce, na podporu finanční gramotnosti seniorů, mi pracovnice organizace řekla, že o takovou akci není zájem. Senioři mají raději výlety a zábavné přednášky.

Kino Metro 70 – Metro Senior

Kino Metro 70 – Metro Senior [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <http://www.metro70.cz/page/12805/metro-senior>

Prostějovské Kino Metro 70 promítá 2x měsíčně filmy v odpoledních hodinách a vstupné je pouze 50 Kč. Program je uzpůsoben pro seniory. Dle

informací provozovatele se v předcházejících letech promítal pro seniory dokument Šmejdi a v současné době nemají v plánu žádné podobné promítání.

Cyrlometodějské gymnázium

Cyrlometodějské gymnázium [online]. [cit. 2019-11-09]. Dostupné z: <https://www.cmgpv.cz/>

Centrum celoživotního učení při Cyrlometodějském gymnáziu v Prostějově nabízí kurzy pro seniory. Mezi nejoblíbenější patří podle slov vedoucí koordinátorky, Počítačový kurz pro začátečníky, Paličkování a Výtvarný kruh. Centrum nabízí i kurz Finanční gramotnosti. Tento kurz je orientovaný na bezpečnost osobních financí v každodenním životě. Základní témata: Ochrana spotřebitele, Hospodaření domácnosti a její rozpočet, Moderní formy placení, Úspory, Úvěry a jejich rizika. Bohužel z důvodu nezájmu nejsou vypsány termíny na tento kurz.

Římskokatolické farnosti

V Prostějově a přilehlých obcích je řada římskokatolických farností. Telefonicky jsem kontaktovala 4 faráře s nabídkou, že bychom připravili přednášku z oblasti finanční gramotnosti. Tu bychom udělali při jejich pravidelném setkání. Bylo mi řečeno, že společenství řeší pouze víru, písmo svaté a soulad v rodinném životě. O přednášku tohoto typu nemají zájem, i když by byla zdarma.

4.3.2 Webové prezentace

Webové stránky umožňují přístup k informacím odkudkoli. Je to levný, jednoduchý a snadno aktualizovaný způsob poskytování informací. Překážkou je však digitální gramotnost seniorů. Schopnost používat internet a vyhledávat informace a následně je třídit na aktuální či pravdivé. Tento způsob vzdělávání tedy není vhodný pro všechny seniory.

Finanční vzdělávání

Finanční vzdělávání [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.financnivzdelavani.cz/>

Tyto webové stránky jsou součástí projektu finančního vzdělávání České bankovní asociace. Obsah je pouze informační a vzdělávací. Stránka je navržena jednoduše, aby se v ní návštěvník snadno orientoval. Poskytuje informace ze světa financí – oblast bankovníctví, finanční zprostředkování, investování a finanční trhy, leasing, platební služby, pojišťovnictví a úvěrové registry. Další kapitolou je Jak na to, kde jsou blíže popsána témata Peníze, Placení a platební karty, Účet u banky nebo kampaňky, Půjčování, Úvěrové registry, Finanční plán, Spoření nebo investování, Zajištění na stáří, Pojištění, Zlomové situace a Kam se obrátit pro radu nebo pro pomoc. V neposlední řadě je podstránka Já ve světě financí a Slovník pojmů.

Na stránkách je uveden kontaktní formulář, kde tazatel uvede svoje jméno a příjmení, e-mail a zprávu.

Proč se finančně vzdělávat?

Proč se finančně vzdělávat? [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/>

Tato webová stránka, zřízená Ministerstvem financí, obsahuje spoustu témat, článků a odkazů z oblastí financí. Pojmutí témat je široké, od Rodinných financí, přes Popis finančního trhu, Ochrany spotřebitele, Úvěry, Peníze a účty, Investice, Pojištění, Důchody, Řešení sporů, Tipy a návody nebo Zajímavé odkazy. Na stránkách je možné vyzkoušet si Test z finanční gramotnosti a Test finanční zodpovědnosti. Dále zde mohou návštěvníci nalézt Slovník pojmů a kalkulačky na různá témata – rodinný rozpočet, úvěry, účty, důchody, pojištění, exekuce, evidence cenných papírů, sociální dávky, elektřina, plyn, mobilní tarify. Dále je na úvodní stránce podstránka Pomohou vám, kde si člověk zadá kraj, kde chce vyhledat pomoc a poté se zobrazí odkazy na jednotlivé organizace, jejich adresy a weby (pokud je mají). V Prostějově se zobrazí Člověk v tísni.

Moudrý senior

Moudrý senior [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.moudrysenior.cz/>

Stránky jsou převážně informativní, kde zjistí návštěvník informace z oblasti lékařství, práva, financí, kultury a historie. Co se týče seniorů a finanční gramotnosti, upozorňují tyto www stránky na nekalé praktiky prodejců, radí, jak hospodařit s finančními prostředky. Dále radí v oblasti pojišťovnictví, jak chránit svůj majetek. Informace na těchto stránkách nejsou zcela aktuální (rok 2018).

I60.cz – Portál pro aktivní seniory

I60.cz – Portál pro aktivní seniory [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.i60.cz/>

Www stránky jsou zaměřené na aktivní seniory, kteří rádi nejen cestují, ale žijí aktivně. Na těchto stránkách jsou Akce pro seniory, Auto – moto pro seniory (jak bezpečně jezdit po dálnicích aj.), Bydlení a zahrada, Domácí mazlíčci, Fotohádky, Gastronomie, Hudba, Móda a modelky, Můj svět, Moje nákupy, Osobnosti, Práce a peníze, Zdraví a krása, Próza/poezie, Rozhovory, Vnoučata, Zábava a kultura. Co se týká finanční gramotnosti – v sekci Práce a peníze jsou články na téma „Měl by si člověk spořit na stáří?“ „3 důvody, proč se vám to vyplatí“, „Mám na to!“ „Na splátky ...“, „Kontokorent“ aj. Webové stránky dále nabízí soutěže, poradnu, názory, seznamku, tipy aj. – a je možné se na těchto stránkách zaregistrovat.

Třetí věk

Třetí věk [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <http://www.tretivek.cz/>

Stránka je věnovaná důchodcům a seniorům. Stránka se věnuje tématům Zdraví, Krásy, Vztahům, Vzdělání, Cestování, Zábavě, Práci a penězům. Konkrétně téma Práce a peníze se věnuje finančním záležitostem. Radí seniorům, jaké jsou možnosti oddlužení, jak se vyhnout zneužití platební karty, jak si mohou senioři zvýšit svůj finanční standart. Dále je na těchto stránkách možnost inzerce a kalendárium (kdy?, kdo? a co?). Na stránkách je

možné se zaregistrovat. Je zde uveden i kontaktní formulář pod názvem „Napište nám“, který je dle mého pro seniora špatně dohledatelný.

Život 90, z. ú.

Život 90, z. ú. [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs>

Stránky nabízí Asistenci pro seniory (tísňová péče, senior telefon, pečovatelská služba, přátelské návštěvy, poradenské centrum), Komunita (Seznam akcí a kurzů, centrum aktivního stáří, pobytová služba, fyzioterapie, informační recepce, duhový život 90, kavárna mezičasy, divadlo u Valšů). Stránky dále nabízí Poradnu (sociální, právní, při finanční tísní, psychologické, diabeticko-podiatrické a lékové. V oblasti financí poskytují stránky odpovědi na otázky v oblasti finanční gramotnosti, úvěrů, zadlužování, poplatků a finančních poradců. Dále radí seniorům, jak být opatrní při nekalých obchodních praktikách a jak se jim vyhnout. Další rady jsou z oboru spoření a nakládání s finančními prostředky (jak úsporně šetřit). Stránky jsou přehledné, s výrazným písmem, které je pro seniory ideální. Dobře viditelný na úvodní stránce je Senior telefon, kam může senior zavolat.

Senior zone

Senior zone [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.seniorzone.cz/>

Www stránky nabízí nejnovější informace z oblasti zdravotnictví, praktické informace u oblasti péče o seniory. Na těchto stránkách je zajímavý článek „Finanční gramotnost pro seniory - Bezpečně ve světě financí“ – ale je nutnost registrace na těchto stránkách, aby si člověk přečetl celý článek. Což může být pro seniora překážkou, pokud je méně informačně gramotný nebo

má strach udávat někde e-mail či údaje. Přístup k sekci Položit dotaz (dotazy a odpovědi) má pouze registrovaný uživatel. Registrace je zdarma. Další možnosti kontaktování je vyplnit kontaktní formulář.

Portál Vzdělávání seniorů

Portál Vzdělávání seniorů [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://e-senior.czu.cz>

Webové stránky nabízejí možnost studovat na Univerzitě třetího věku při PEF ČZU v Praze, další možností je Virtuální Univerzita třetího věku - vzdělávání seniorů v regionech. Jeden z mnoho nabízených kurzů je na téma Osobní finance a poskytuje základní informace o fungování finančního trhu v rámci České republiky. Zájemce o studium musí vyplnit přihlášku v konzultačním středisku, uhradit poplatek za vybraný kurz a musí mít alespoň 80% účast na společné výuce.

Konzultační středisko pro Prostějov je Městská knihovna Prostějov, p. o.

4.3.3. Časopisy a jiné tištěné materiály

Jsou distribuovány po celé ČR a zaměřují se především na problematiku se kterou se musejí potýkat senioři, ať už se jedná o finance, zdraví, společnost či o jejich záliby. Časopisy jsou často vydávány také elektronicky, což přispívá k počítačové gramotnosti seniorů. Dále existují i magazíny, které se zaměřují pouze na určité kraje v rámci ČR – snaží se informovat občany nejen o kulturním dění v dané lokalitě a bývají většinou ZDARMA.

Časopis Vital

Časopis Vital [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://vitalplus.org>

Časopis Vital [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z:
<https://www.facebook.com/casopisvital>

Časopis je určen pro lidi starší let a seniory. Vychází čtvrtletně (jak v tištěné verzi, tak na internetu) a je ke koupi v některé z distribučních sítí, stojí 69 Kč. Dále je možné koupit si předplatné za 276 Kč. Má víc jak 80 stran ke čtení. Časopis obsahuje články na různá zajímavá témata, rozhovory se slavnými osobnostmi, reportáže, recenze. Obsah časopisu zaujme především seniory, ale mohou zaujmout i další generace. Tento časopis vydává nezisková organizace Elpida již od r. 2007, kterou je možné finančně podpořit. Tištěný náklad časopisu je 15 000 ks.

Časopis Revue 50+

Časopis Revue 50+ [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z:
<http://www.revue50plus.cz/>

Časopis vychází měsíčně (jak v tištěné verzi, tak na internetu). Dá se koupit na stáncích, objednat si čtvrtletní, půlroční nebo roční předplatné. Má 68 stran. Půjčit si jej můžete i v knihovně v Olomouci, Vyškově nebo Přerově. V Prostějovské Městské knihovně zatím chybí. V časopise najdou senioři různé oblasti témat o cestování, sportu kultuře, zdraví, vzdělání apod. V sekci Poradny je několik článků z oblasti financí – např. jak si dávat pozor na šmejdy, kteří prodávají elektřinu a plyn nebo jaké druhy bankovních účtů existují a dopodrobna rozepsaný spořicí účet. Časopis je na trhu od r. 2005 a vydává ho společnost Altera Media s.r.o.

Doba seniorů

Doba seniorů [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <http://www.rscr.cz/doba-senioru>

Doba seniorů [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/Rada-senior%C5%AF-%C4%8CR-zss-236041486996951/>

Časopis vychází měsíčně, jak v tištěné verzi, tak na internetu, lze jej koupit i na určitých prodejních místech, kterých je v Prostějově 14 a v přilehlých obcích 5. Svoje příznivce má tento časopis především pro spoustu praktických rad a informací z oblasti financí, politiky, zálib seniorů, jako je vaření, kutilství, hudba, sport. Také spousta soutěží, které se v časopise objevují, jsou lákadlem ke koupi tohoto časopisu. Časopis je na trhu od r. 2005 a vydává ho Rada seniorů ČR.

Regionální časopisy

Magazín Moravský senior

Magazín Moravský senior [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <http://www.moravskysenior.cz/>

Tento magazín vydává nezisková organizace Moravský senior, vychází jednou měsíčně v Olomouckém kraji a je zdarma. Senioři se v něm dozví informace z oblasti práva, bezpečnosti a ochrany zdraví a také tipy na pořádané akce v kraji. Distribuován je do domovů seniorů, nemocnic i ordinací praktických lékařů, kulturních zařízení či lázní. Časopis je rozesílán také elektronicky, tak, aby se zvyšovala i počítačová gramotnost seniorů. Kromě vydávání magazínu se organizace věnuje také pořádání vzdělávacích

akcí pro seniory, které se konají v divadle Šantovka v Olomouci a vstup na tyto akce je také zdarma. Od r. 2015 probíhají také komentované prohlídky po Olomouci pro seniory za podpory cestovní kanceláře Bohemian Fantasy.

Olomoucký senior

Olomoucký senior [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://proseniory.olomouc.eu/casopis>

Čtvrtletník pro obyvatele Olomouce a okolí. V časopise je spousta článků jak o uplynulých, tak o nadcházejících akcích. Dále aktuality z regionu, zajímavosti, soutěže, kluby atd. Veškeré informace najdete také na internetu, kde si může senior prohlédnout i starší vydání časopisu.

Internetový magazín pro seniory I-senior

Internetový magazín pro seniory I-senior [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.i-senior.cz>

Je k nalezení i na Facebooku. Měsíční návštěvnost je opravdu vysoká, počet čtenářů je kolem 140 000. Rubriky tohoto magazínu jsou zdraví a krása, recepty, zábava a kultura, dům a zahrada, cestování, rozhovory s osobnostmi, příběhy ze života a ekonomika. Právě v rubrice ekonomika je sekce kybernetická gramotnost, která se věnuje bezpečnému prohlížení internetu a základním aspektům bezpečného chování v online prostředí.

4.3.4 Literatura

Na současném trhu vychází literatura se zaměřením na seniorskou věkovou kategorii čtenářů. Na pultech knihkupectví jsou k dispozici knihy, které se zabývají finanční gramotností. Pro seniora je možné využít i knihy, které jsou pro žáky základních škol jako podpora učení se finanční gramotnosti. Pro seniory je levnější se registrovat v Městské knihovně v Prostějově, ta však většinu níže uvedených titulů pro nezájem nemá zakoupené.

Finanční gramotnost – Učebnice, která se zabývá financemi, jejich funkcí, druhy plateb, produkty, banky, finanční situace. NAVRÁTILOVÁ, Petra. *Finanční gramotnost: učebnice žáka*. Vyd. 2. Kralice na Hané: Computer Media, 2011. ISBN 978-80-7402-106-0

Osobní a rodinné finance – Půjčky a úvěry, pojištění, financování bydlení, jak se vyhnout chybám, názorné příklady. SYROVÝ, Petr a Martin NOVOTNÝ. *Osobní a rodinné finance*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2005. Osobní a rodinné finance. ISBN 80-247-1098-6.

Práce nebo důchod? – Senioři, trh práce a aktivní stárnutí. RAŠTICOVÁ, Martina a Monika BÉDIOVÁ. *Práce, nebo důchod?: senioři, trh práce a aktivní stárnutí*. Brno: B&P Publishing, 2018. ISBN 978-80-7485-177-3.

Zajištění na stáří aneb Jak se nejlépe připravit na podzim života – Finanční zajištění na důchod, důchodový systém, peníze v čase, spousta příkladů z praxe. JANDA, Josef. *Zajištění na stáří: jak se co nejlépe připravit na podzim života*. Praha: Grada, 2012. Finance pro každého. ISBN 978-80-247-4400-1.

Základy financí – Peníze, úroková míra, finanční trh, rizika, bankovníctví, pojišťovnictví. ČERNOHORSKÝ, Jan a Petr TEPLÝ. *Základy financí*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3669-3.

Finanční gramotnost v kostce aneb Co vás neměl kdo naučit – knížka zodpoví vaše dotazy ohledně financí, jak s nimi hospodařit, jak je správně a efektivně ukládat, finanční produkty a poradci. KOCIÁNOVÁ, Helena. *Finanční gramotnost v kostce, aneb, Co Vás neměl kdo naučit*. Olomouc: ANAG, 2012. ISBN 978-80-7263-767-6.

Finanční gramotnost pro každého – věci se kterými se v běžném životě potkáváme každý den – peníze, jak s nimi naložit a hospodařit, základní pojmy z oblasti financování. DOUBKOVÁ, Anna a Karel TOMEK. *Finanční gramotnost pro každého*. Stařeč: Infra, [2016]. ISBN 978-80-86666-64-8.

Slabikář finanční gramotnosti, učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti - NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, ed. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2., aktualiz. vyd. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-809-0439-610.

Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie – jak moudře a dobře stárnout, co se zjistilo o stárnutí, základní pojmy, kudy vede cesta k cíli, odchod do důchodu. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3604-4.

4.3.5 Televize, kino

Většina seniorů tráví u televizních pořadů hodiny denně. Televizní pořady dokáží jednoduchou a zábavnou formou předat informace seniorům. Mají pravděpodobně nejvyšší dopad na vzdělávání seniorů.

Černé ovce

Černé ovce [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1097429889-cerne-ovce/>

Tento pořad vysílá Česká televize, již od r. 1992 a jedná se o reportážní pořad, kdy se reportéři snaží vyřešit problémy občanů. Ať už se jedná o spory s obchodníky, úřady, financemi (půjčky, exekuce). Např. varují před předváděcími akcemi, díky kterým senioři často koupili předražené zboží. Pořad Černé ovce přispěl k úpravě zákona o takových akcích. Divák je může shlédnout na televizní stanici ČT1, a starší díly najde také v archivu.

Sama doma

Sama doma [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1148499747-sama-doma/>

Spoustu zajímavých reportáží ze světa financí je možné vidět také v pořadu *Sama doma*, který sledují především ženy, a to na programu České televize každý všední den. V programové nabídce mají zajímavá témata o seniorech a pro seniory.

Krotitelé dluhů

Krotitelé dluhů [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10213556322-krotitele-dluhu/dily/>

Krotitelé dluhů byl internetový pořad o osudech lidí, kteří se dostali do finančních potíží. Vysíláno v České televizi od r. 2009 – 2012. Sice se nenatáčejí nové díly, ale témata jsou stále aktuální, např. obchod s dlužníky, konsolidace úvěrů, dluhy z podnikání, exekutor za dveřmi aj. Jednotlivé díly se dají shlédnout v archivu. Na základě tohoto pořadu vyšla i knížka *Krotitelé dluhů*.

Podtrženo, sečteno

Podtrženo, sečteno [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12021796756-podtrzeno-secteno/dily/>

je pořad uveřejněný na internetu, který se věnoval finanční gramotnosti nejen u seniorů. Byl vytvořen jakýsi manuál, kterým je dobré se řídit. Přímo pro seniory jsou zde 2 díly s názvy Finanční manuál pro seniory, kteří žijí sami a Finanční manuál pro aktivní seniory.

Suma sumárum aneb Kde jsou mé peníze

Suma sumárum aneb Kde jsou mé peníze [online]. [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10319299084-suma-sumarum/212562220100016/>

Další pořad České televize, kde je možnost dozvědět se, jak správně a efektivně nakládat s penězi. Radí v řadě oblastí, mezi nimiž jsou i témata pro seniory, jako např. finanční gramotnost, bydlení seniorů, odchod do důchodu, exekuce aj.

Šmejdi

ČSFD [online]. [cit. 2019-11-09]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/322198-smejdi/prehled/>

Dokument Sylvie Dymákové vzbudil v roce 2013 ve společnosti mimořádný ohlas. Skrytou kamerou zmapovala nekalé praktiky na předváděcích akcích. Reakcí byla novela zákona o ochraně spotřebitele a třeba

města začala zakazovat podomní prodej. Dokument je o manipulaci, nátlaku, ponižování, agresi. Skryté kamery zachytily drsné pozadí předváděcích akcí pro seniory. Co se opravdu děje na populárních zájezdech s obědem zdarma?

Infiltrace: Obchod s důvěrou

ČSFD [online]. [cit. 2019-11-09]. Dostupné z:
<https://www.csfd.cz/film/730177-infiltrace-obchod-s-duverou/prehled/>

Zdalo se, že se šmejdy je konec. Jenže jak ukazuje nový dokument režisérky Šárky Maixnerové *Obchod s důvěrou*, šmejdi tu jsou stále, a to v dokonalejších formách, virtuálnější - přesunuli se do call center či na internet. A hlavně jsou stále dva kroky před legislativou. Jako reakci na film *Šmejdi* zavedlo ministerstvo průmyslu a obchodu již v květnu 2013 systém spotřebitelského ombudsmana. Pomocí něj se měli lidé, zejména účastníci předváděcích akcí, rychle a zdarma domoci svých spotřebitelských práv. Kontaktními místy měly být živnostenské úřady, jenže ani ty, jak odhalil dokument *Obchod s důvěrou*, tento systém neznají.

4.3.6 Finanční služby jako možný nástroj vzdělávání

V této podkapitole se zmíním o možném vzdělávání seniorů ve finančních službách, zejména v platební styku. Každý člověk, a senior obzvláště, se potká během svého života s nejrůznějšími situacemi, které jsou pro něj nové, a je nucen těmto novinkám nějak čelit. V době moderních technologií je tento vývoj obzvláště rychlý a senioři jsou díky této rychlosti nuceni si zjišťovat věci „za pochodu“. První zkušenosti s výukou finanční gramotnosti mohou získat senioři už při žádosti o výplatu starobního důchodu.

Starobní důchod lze ze zákona vyplácet dvojím způsobem. Ten první, u seniorů, více zažitější je výplata v hotovosti na pobočkách České pošty. Hotovostní platba přináší mnohá úskalí. Jedno z nich je jisté riziko při přenášení finančních prostředků z pobočky pošty domů. Další komplikace mohou nastat např. v případě, kdy senior onemocní a pro důchod si nemůže přijít osobně. Druhou možností je výplata bezhotovostní formou, tedy starobní důchod je vyplácen na bankovní účet. Tato forma výplaty je přece jen jednodušší a pohodlnější, proto senioři tomuto principu přicházejí na kloub. Pokud si chce senior zasílat důchod na bankovní účet, pak k žádosti o důchod musí přiložit ještě podepsaný tiskopis s názvem „Žádost o zařazení výplaty důchodu poukazem na účet – majitel účtu“. Tiskopis je dostupný na webových stránkách OSSZ.

Pokud žije senior v manželském svazku a manželé mají zřízený jen jeden společný bankovní účet, kdy jen jeden z manželů je majitelem tohoto účtu a druhý z partnerů má práva s tímto účtem disponovat, lze nechat zasílat starobní důchod na tento společný účet. K tomuto je ale třeba vyplnit další tiskopis, který se nazývá „Žádost o zařazení výplaty důchodu poukazem na účet manžela (manželky)“ (CSSZ).

K výše uvedeným tiskopisům může senior přistupovat dvojím způsobem, kdy oba jsou dostatečně edukativní a přináší seniorovi další zkušenost a možnost se učit poznatky z oblasti finanční gramotnosti. Jako první je potřeba zmínit zkušenost při kontaktu s příslušným pracovníkem OSSZ, kde senior poprvé zažádá o starobní důchod. Pracovník by měl seniorovi vysvětlit všechny náležitosti, dostatečně osvětlit výhody a nevýhody výplaty starobního důchodu bezhotovostní a hotovostní formou, předat seniorovi veškeré tiskopisy, případně mu je může pomoci vyplnit. Pokud senior zvolí formu bezhotovostní a nemá zřízen bankovní účet, pak jde do banky, kde si ho může zřídit.

Pokud bychom se zaměřili na seniora, který nemá problémy s prací na počítači a internetem, pak je jednoduché mu zaslat tiskopisy elektronicky. On si je elektronicky vyplní, nechá si je zkontrolovat pomocí předem nachystaných mechanismů, vytiskne a odnese na OSSZ. Elektronické vyplňování je doplněno o nápovědu, takže i v tomto případě se senior setkává s novými věcmi, které se snaží překonat a zároveň má nad sebou nějaký kontrolní mechanismus.

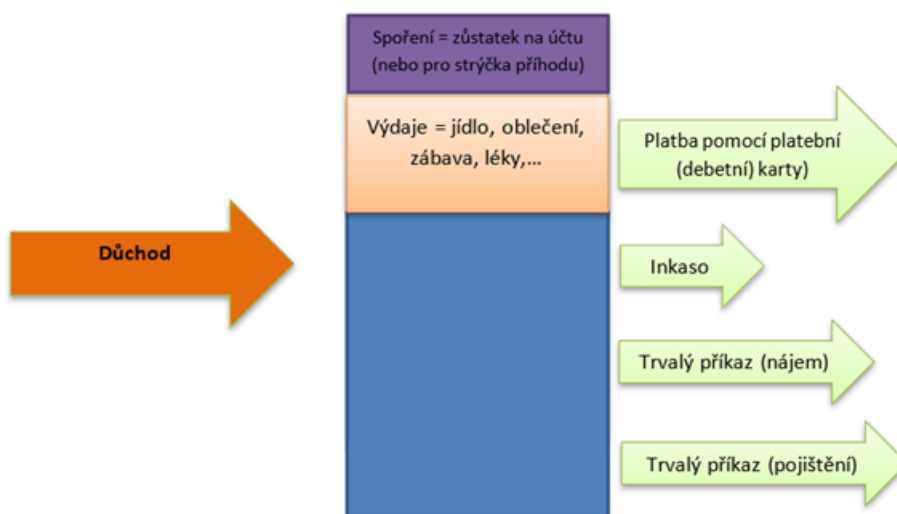
Dalším možným způsobem, jak se učit formou praxe, je návštěva banky. Ať už senior navštíví banku poprvé v životě nebo si bankovní účet převádí ze svého produktivního věku, banka, jako instituce může být velkým zdrojem informací z pohledu finanční gramotnosti. Právě osobní setkání seniora s bankéřem při řešení seniorových požadavků, potřeba problémů přináší seniorovi obrovskou míru zpětné vazby, otevření možností a způsob edukace v oblasti bankovních služeb. Čím lépe bankéř vysvětlí seniorovi fungování bankovního sektoru a možnost využití dalších služeb ze strany banky, tím více se senior vzdělává a chápe základní principy.

Sama jsem byla účastna takové edukace ze strany banky s mojí 65letou maminkou. Vzhledem k jejímu věku a zdravotnímu omezení jsem ji přesvědčila, že pro ni bude daleko pohodlnější si nechat zasílat starobní důchod na bankovní účet. Šly jsme tedy spolu do tří různých bank, kde jsme si vyslechly podmínky pro vedení běžného bankovního účtu pro ni, jako seniorku. Navštívily jsme spolu Českou spořitelnu, Komerční banku a Fio banku. Ve Fio bance se nám klientský pracovník věnoval s ochotou a řádně mamince vysvětlil, jaké možnosti má. Mamince pomocí malování na papír vysvětlil fungování principu pravidelných plateb pro majitele bankovního účtu. Maminka vše pochopila, a navíc se nebála ptát na další otázky. „Co je to debetní karta a jak ji mohu získat?“ „Jak mohu platit kartou?“ „Mohu zaplatit vnoučatům nějaké pravidelné cvičení?“ Apod. Díky empatickému a

zkušenému přístupu pracovníka banky, získala maminka lepší pojetí o fungování bezhotovostního styku, sama se ptala na otázky, které by je ani nenapadly a zároveň si ověřila výhody bankovního účtu. Tato schůzka měla zřejmý dopad na růst úrovně její finanční gramotnosti.

Na obrázku níže jsem načrtla edukační činnost klientského pracovníka dané banky.

Obrázek č. 3 – Edukační činnost klientského pracovníka banky

Banky jako takové nemají speciální produkty pro seniory, ovšem začínají si uvědomovat nárůst této skupiny obyvatel a její sílu. Zároveň vnímají rizika z pohledu nedostatečné finanční gramotnosti a pomalu ale jistě se snaží tuto „díru na trhu“ podchytit. Komerční banka spolu s organizací Poradna při finanční tísni přichází s novým projektem, který se nazývá „Senioři na pobočkách“. Jedná se o vzdělávací setkání pro seniory, které začíná ke Dni seniorů, 31. 10. 2019, a má se uskutečnit v některých vybraných městech České republiky. (Praha, Ostrava, Olomouc, Havlíčkův Brod, Brno). Akce se bude věnovat následujícím témat: možnosti a úskalí nových služeb

bankovního sektoru, jak srovnávat různé nabídky na úvěr, rizika číhající v nabídkách na internetu, telefonu či v televizi a jak využívat mobilní telefon v současném finančním světě (KB).

Česká spořitelna nabízí účet pro seniory za 50Kč měsíčně, ale při splnění podmínek je vedení účtu zcela zdarma. Podmínkou je, aby na účet přišel důchod, a aby senior minimálně jednou měsíčně zaplatil platební kartou. Česká spořitelna padesátikorunový poplatek nejprve strhne a následně ho – podle toho, jak klient plní podmínky – v následujícím měsíci na účet vrátí. Senioři berou Českou spořitelnu jako bezpečnou bankovní instituci, spousta z nich tam má uložené úspory, a zároveň slyší na slovo zdarma. Tímto tedy Česká spořitelna přesvědčuje seniory, ať využívají platební karty. Co se týče programu České spořitelny, ještě zmíním jejich program Abeceda peněz. V tomto programu vedou děti k finanční gramotnosti a seniory k technologické gramotnosti. Česká spořitelna se považuje a nazývá jako největší tradiční česká banka, která považuje podporu finančního a digitálního vzdělávání společnosti za svoji zodpovědnost. Na finanční gramotnost seniorů nemyslí.

4.4 Shrnutí zjištění vzdělávacích příležitostí

Pokud bych se měla zaměřit na vzdělávací aktivity ve finanční gramotnosti konané přímo v Prostějově nebo přilehlých obcích, skončil by tento výzkum na pár stránkách. Nízkou finanční gramotnost řeší ve zkoumané oblasti velmi málo organizací. Proto je dobré se soustředit i na celostátní. Dobře propracované jsou online portály a webové stránky. Senioři jsou v tomto ale omezení nutností vlastnit počítač, internet a vlastní digitální gramotností.

Podle slov pracovníků z prostějovských organizací nemají senioři o jednotlivé vzdělávací akce zaměřené na zvýšení jejich finanční gramotnosti zájem, a to je důvod proč tyto akce nepořádají. Město Prostějov se úspěšně vydalo novou cestou, kdy spojilo vzdělávání s kulturním programem, a touto cestou se naplnil přednáškový sál seniory. Seniorské organizace si jsou vědomy nutností zvyšovat finanční gramotnost seniorů. Velká část těchto organizací tvrdí, že o tento typ vzdělávací akce není zájem, ale nehledají další možnosti k motivaci seniorů. Zaměřují se na individuální poradenství, které pomáhá seniorovi, až v případě, že nastane problém, to ale neplní ale funkci preventivní.

Velký vliv na chování seniorů má televize, senioři berou, že to co je v televizi, musí být přeci pravda. A proto je velkým přínosem film Šmejdi. Ten pomohl změnit legislativu v tomto oboru a pomohl tisícům seniorů neučinit špatný krok. Vzhledem k úspěchu tohoto filmu je potřeba více takových pořadů, příklady a příběhy z praxe, aby si senioři uvědomili nebezpečí, které na ně číhá.

4.5. Návrhy možností zvyšování finanční gramotnosti seniorů

Ve třetí kapitole této práce jsem popsala alarmující stav, kdy roste počet exekucí, které mají senioři, a to je v letošním roce 90418 osob ve věku nad 65let. V další subkapitole pak výsledky měření finanční gramotnosti, ze kterého vyplývá, že více jak 54 % seniorů spadá do skupiny osob s velmi nízkou nebo nízkou finanční znalostí a odpovědností. Tato čísla ukazují současný stav. Stát i organizace proklamují, že je nutné zvýšit vzdělávání seniorů ve finanční oblasti, ale nikdo neříká jak a kdy. V žádných oficiálních dokumentech není uvedeno, jak by měl finančně gramotný senior vypadat.

Jaký je ideální stav, jaká kritéria by měl senior splňovat, jaká je ideální úroveň jeho finanční gramotnosti. Můžu jen usuzovat, že by měl znát, jaká jsou jeho práva jako spotřebitele, že by neměl podepisovat smlouvy, které si nepřečetl, zadlužovat se, neměl by souhlasit s nabídkou, kterou obdržel po telefonu, dávat někomu citlivé údaje, posílat na neznámý účet peníze nebo držet doma větší hotovost.

V práci jsem také popsala výsledky šetření AES, které ukazují, že pouze 9 % osob ve věku 65-69 let se účastnilo neformálních vzdělávacích aktivit. Toto číslo je nízké. Dále jsem hovořila s organizacemi, které tvrdí, že senioři o vzdělávání ve finanční gramotnosti nemají zájem. Stát či organizace by tedy měli hledat jiné cesty, jak motivovat seniory ke vzdělávání nebo jiné způsoby zvyšování jejich finanční gramotnosti. Několik návrhů a doporučení uvádím v další části této práce.

1. Zvýšení finanční gramotnosti v rámci zábavné akce

Tak jak to již Město Prostějov udělalo při letošní akci Den seniorů, je možností spojit zábavnou akci se vzděláváním. Může to být společenské setkání, koncert nebo beseda nad koníčky. V průběhu těchto akcí by se vhodně vložila vzdělávací vložka z oblasti finanční gramotnosti. Může to být host, například pracovník banky, policista nebo městský radní. Lze předpokládat, že o zábavný typ akce budou mít senioři větší zájem. Aby seniorům nebránily finanční překážky, bylo by vhodné, aby akce byla finančně podpořena z dotací či rozpočtu města a přilehlých obcí.

2. Vzdělávání formou platebního styku

Dnešní senioři doma používají počítače připojené k internetu, ale málokdy přes internet ovládají své bankovní účty. Většina seniorů má bankovní účet a také si na něj nechávají posílat své důchody. Finanční instituce by mohly vyškolit několik svých klientských pracovníků pro komunikaci se seniory. Měli by jim být schopni jednoduše a trpělivě vysvětlit principy bankovního účtu, výhody internetového bankovníctví především rizika spojené s ukládáním peněz doma „do hrníčku“. Pro seniory, kteří ovládají internet by, dle mého názoru, nebylo časově náročné se to naučit. Pokud by jim klientský pracovník pomohl s nastavením aplikace a ukázal jim funkce a ovládání internetového bankovníctví. Další z možností je upravení aplikace internetového bankovníctví pro seniory. Odebrat zbytečné funkce a tlačítka, jako jsou převody měn, zahraniční platbu – což by bylo i bezpečné, a ponechat klasické funkce jako je trvalý příkaz, platba do ČR, apod.

3. Tištěné produkty

Senioři často sbírají a čtou letáčky. V rámci projektu, například podpořeného Evropskou unií nebo Ministerstvem financí, by se mohli vytvořit jednoduché letáky nebo brožurky, kde budou jednoduše vysvětlené nástrahy finanční ngramotnosti nebo informace k prohloubení finanční gramotnosti. Vhodně doplněná infografika seniora zaujmou. Zajímavé by byly i příběhy z praxe – ty se šťastným i nešťastným koncem. Tyto materiály by byly volně dostupné v seniorských klubech, organizacích, knihovnách, čekárnách u lékaře, na poště nebo na informačním centru.

Místní periodika by mohly mít pravidelný sloupec pro zvyšování finanční gramotnosti. Seriál, o tom, jak se zachovat pokud u vás zazvoní podomní prodejce elektřiny, desatero co neříkat, pokud vám někdo zavolá, příběhy ze

života a jiné. Při svém výzkumu jsem se zkontaktovala se zástupkyní šéfredaktora místního týdeníku, a ta mi řekla, že je to pro ně zajímavé téma, a pokud bych jim dala soupis podtémat či nějaké příběhy ze života, tento seriál by zpracovali a otiskli.

4. Součinnost rodiny

Jak jsem v této práci uvedla, žáci základních škol se učí finanční gramotnosti. Mají spoustu materiálů a učebnic. Pokud by pedagogové umně navedli děti, aby tyto informace předali babičce a dědečkovi, mělo by to pozitivní dopad na finanční gramotnost seniorů. Další zajímavý způsob učení se praxí by mohla být žádost dětí na babičku či dědečka, o pomoc při psaní domácích úkolů z oblasti finanční gramotnosti. Vhodně propojené texty v učebnici, jako například zjistěte od babičky, jak to chodí, když..., co mám dělat, když mi zavolá xx a chce po mě ... Nebo příklady ze života, kdy mnoho seniorů bylo napáleno podvodníky. Tak aby vnoučata přišla za babičkou a řekla jim, „babi, dej si pozor, ve škole nám říkali, že jedna paní přišla o dům, protože ... “.

5. Televizní pořady a filmy

Natočit film jako je Šmejdi je zcela jistě finančně náročné, ale je to způsob prověřený praxí a funguje. A nejenom na seniory, ale na celou českou politickou scénu a legislativu, která se „pohnula vpřed“ právě díky tomuto filmu. Televizní pořad je finančně méně nákladný, ale je potřeba vhodně zvolit jeho vysílací čas. Při dnešním velké výběru pořadů, které současně běží na několika desítkách stanic je těžké zvolit správnou vysílací dobu, aby tento

vzdělávací pořad byl konkurence schopným. Zaměřit se na vysílání na televizních stanicích, které jsou u seniorů velmi oblíbené, například TV Noe nebo Šlágr.

6. Zábavné učební texty

Popisovala jsem, že žáci základních škol mají dobře zpracované učební texty a podklady pro výuku finanční gramotnosti. Cestou, jak tyto materiály dostat k seniorům by mohla být vhodně zvolená úprava učebnic. Autor učebnice by mohl upravit texty, které by místo k žákům promlouvaly k seniorům. Takováto publikace proložená seniory oblíbenou osmisměrkou, testovými otázkami nebo doplňovačkou by zábavnou formou zvyšovala úroveň finanční gramotnosti. Marketing prodeje této literatury by mohl být směřován na děti seniorů, kdy by mohly koupit rodičům jako dárek, který se „vyplatí“.

Závěr

V závěru této práce bych ráda stručně shrnula své bádání v oblasti, kterou považuji za velmi důležitou. Oblast finanční gramotnosti se prolíná každým životním obdobím a představuje každodenní součást života, která se velice rychle rozvíjí a vyvíjí do všech směrů. Nedostatek znalostí v oblasti finanční gramotnosti může velmi negativně ovlivnit náš život. Naše děti již mají tento obor ve školních osnovách a jsou vedeny k tomu, že peníze mají svou cenu a je nutné s nimi řádně hospodařit. Setkávají se se základními bankovními pojmy, chápou oběh peněz i fungování trhu. Vtloukají jim do hlavy, co se stane, když nebudou řádně hospodařit s rodinným rozpočtem. Seniorům se tento systém vzdělávání vyhnul, přitom senioři jsou v této oblasti ohroženou skupinou. Jsou ohroženi stále vynalézavějšími taktikami lidí, kteří je chtějí připravit o peníze. Je důležité pro jednotlivce i pro společnost, aby senior byl schopen odhadnout různé triky finančních i nefinančních společností nebo by měl vědět kam se obrátit pro radu. V následujících letech budou senioři tvořit významnou část naší společnosti. Je obecná snaha seniorům pomoci co nejvíce jim usnadnit stáří a třeba i tím, že budou mít možnost dalšího vzdělávání, aby se mohli přizpůsobit dynamicky se měnící společnosti a začlenit se do ní. Státem není řízeno vzdělávání ve finanční gramotnosti seniorů. Existuje řada možností, kde se senior může sám vzdělávat a rozvíjet svoji finanční gramotnost. Takové vzdělávací možnosti jsou nabízeny soukromým sektorem, bohužel ale senioři o tento druh vzdělávání nemají zájem.

V první části této diplomové práce jsem se zaměřila na vymezení základních pojmů stárnutí, stáří a senior, dále na charakteristiku populace

seniorů v České republice. V oblasti vzdělávání jsem se zaměřila na aspekty vzdělávání seniorů, a to z hlediska specifika a motivace. Třetí část diplomové práce jsem zaměřila na finanční gramotnost, její potřebnosti, možnosti vzdělávání a důsledky finanční negramotnosti. Věnovala jsem prostor nejhorším následkům zadluženosti u seniorů, a to jsou exekuce. Cílem práce bylo popsat a analyzovat nabídku vzdělávacích příležitostí ke zvýšení finanční gramotnosti seniorů žijících v Prostějově a přilehlých obcích, a toho jsem dosáhla. Ve čtvrté části práce jsem popsala možnosti zvýšení finanční gramotnosti seniorů v Prostějově a přilehlých obcích, ty jsem analyzovala a v závěru kapitoly shrnula. Závěr kapitoly jsem také doplnila o návrhy možností zvýšení finanční gramotnosti seniorů dané oblasti.

Vzdělávání má cenu v každém věku a v každé situaci. V Prostějově mají organizace zkušenosti s akcemi a kurzy finanční gramotnosti, je o ně z řad seniorů malý zájem, spíše se dá říci nezájem. Stát či organizace by měly hledat jiné cesty, jak zvyšovat finanční gramotnost seniorů. Vzdělávací příležitosti by měly být pro seniory částečně zábavné, měly by být použity příklady a příběhy z praxe. Cesta ke zvýšení finanční gramotnosti seniorů je dlouhá, ale pro ně samotné i pro společnost velmi důležitá.

Literatura

BALABÁN, Zdeněk. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Cofet, 2011, ISBN 9788090439610.

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2580-2.

BENEŠOVÁ, Dana. *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-039-6.

ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Edukácia seniorov: vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998. ISBN 80-223-1206-1.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HORVÁTHOVÁ, Z. a V. PETRÁŠKOVÁ. *Vybrané kapitoly z finanční gramotnosti*. 1. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010. ISBN 97880-7394-233-5.

KALVACH, Zdeněk. *Úvod do gerontologie a geriatrie: integrovaný text pro interdisciplinární studium*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-366-0.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-551-2.

LOKAJ, A. *Etika finanční gramotnosti*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7464-138-1.

MATOUŠ, M. a M. MATOUŠOVÁ a Z. KALVACH a J. RADVANSKÝ. 2002. *Pohyb ve stáří je šancí*. Praha: GradaPublishing. 112 s. ISBN 802-47-0331-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 352. ISBN 80-7367-002-x.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha. 2017.

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

OPLETALOVÁ, Alena., KVINTOVÁ, Jana. *Vybrané aspekty finanční gramotnosti v podmínkách základních a středních škol*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 144 s. ISBN 978-80-244-4519-9.

PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.

PETÝRKOVÁ, Lenka a Pavlína CHMELAŘOVÁ. *Základy finanční gramotnosti*. 1. vyd. Praha: Generation Europe, 2011, ISBN 9788090497481.

PICHAUD, C., THAREAUOVÁ, I., *Soužití se staršími lidmi*, Praha: Portál, 1998, s.25.

RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC, ed. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-3568-9.

SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. *Studie (Sociologické nakladatelství)*. ISBN 978-80-86429-62-5.

SCHULZ, Winfried a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0827-8.

ŠIROKÝ, Jan. *Tvoříme a publikujeme odborné texty*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3510-5.

ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*. 1. vyd. Praha: Miroslav Škvára, 2011, ISBN 9788090482302.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Gerontagogika* 2013. ISBN 978-80-244-3653-1

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5446-8.

TEPLÝ, Petr. *Navigátor bezpečného úvěru*. 1. vyd. V Praze: Karolinum, 2013, ISBN 9788024622873.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VYBÍHAL, Václav, et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualiz. vyd. Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0.

Internetové zdroje

Asociace univerzit třetího věku [ONLINE]. 2019 [CIT. 2019-09-24]. DOSTUPNÉ Z: [HTTP://WWW.AU3V.CZ/](http://www.au3v.cz/)

ČNB [online]. [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/>

ČSÚ - *Počet obyvatel v obcích - k 1.1.2016* [online]. [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich>

ČSÚ - *Senioři v olomouckém kraji 2015* [online]. [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537330/33014715.pdf/b1738776-9309-4536-b591-13f7d6f919f4?version=1.11>

Evropský rok akčního stárnutí a mezigenerační solidarity (2012) v české republice.

In: ministerstvo práce a sociálních věcí [ONLINE]. 2017 [CIT. 2019-09-24].

DOSTUPNÉ Z: [HTTPS://WWW.MPSV.CZ/CS/11696](https://www.mpsv.cz/cs/11696)

Finance.cz [ONLINE]. 2019 [CIT. 2019-10-05]. DOSTUPNÉ Z: [HTTPS://WWW.FINANCE.CZ/522060-JAK-VYSOKY-JE-PRUMERNY-DUCHOD/](https://www.finance.cz/522060-JAK-VYSOKY-JE-PRUMERNY-DUCHOD/)

MINISTERSTVO FINANČÍ ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání* (online). Praha: 2010. Dostupné na <http://www.msmt.cz/file/31443/>

MINISTERSTVO FINANČÍ ČR. *Návrh revidované Národní strategie finančního vzdělávání*. [online]. Květen 2008. Dostupné z: <https://www.psfv.cz/cs/aktuality/2018/navrh-revidovane-narodni-strategie-finan-3015>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání*. [online]. MŠMT, 2013. Dostupné z www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/principy-nezavislosti-v-oblasti-financniho-vzdelavani

Osob ve věku 65 a více let bylo poprvé více než 2 miliony [online]. In: 2018 [cit. 2019-09-24]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2018/05/osob-ve-veku-65-a-vice-let-bylo-poprve-vice-nez-2-miliony/>

Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness: *RECOMMENDATION OF THE COUNCIL*. In: *OECD: DIRECTORATE FOR FINANCIAL AND ENTERPRISE AFFAIRS* [online]. červenec 2005. Dostupné z: <http://www.oecd.org/finance/financial-education/35108560.pdf>

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb SO ORP Prostějov 2019-2021 [online]. [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: http://mapy.mestopv.cz/soubory/materialy%20do%20zastupitelstva/2019/10.9.2019/11_St%C5%99edn%C4%9Bdob%C3%BD%20pl%C3%A1n%20rozvoje%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb%20SO%20ORP%20Prost%C4%9Bjov%202019-2021-p%C5%99%C3%ADloha.pdf

Tisková zpráva ze zasedání Republikového výboru pro prevenci kriminality [online]. [cit. 2019-11-07]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/tiskova-zprava-ze-zasedani-republikoveho-vyboru-pro-prevenci-kriminality-216535.aspx>

VÝBOR PRO VNITŘNÍ TRH A OCHRANU SPOTŘEBITELŮ. *Pracovní dokument o zvyšování vzdělání a povědomí spotřebitele v oblasti úvěrů a financí [online].* Evropský parlament, 11. 2. 2008. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dt/707/707565/707565cs.pdf 13.

Seznam obrázků, grafů a schémat

Obrázek č. 1 - Složky finanční gramotnosti (Ministerstvo financí ČR 2010)

Obrázek č. 2 – Administrativní mapa SO ORP Prostějov (ČSÚ, 2019)

Obrázek č. 3 – Edukační činnost klientského pracovníka banky

Graf č. 1 – Výsledky finanční gramotnosti

Graf č. 2 – Výsledky z měření finanční gramotnosti v letech 2015 – 2016

Graf č. 3 – Počet důchodců s exekucí

Seznam tabulek

Tabulka č. 1

Průměrný vyplácený starobní důchod na jednotlivce vždy ke konci roku v letech 2013 – 2018

Tabulka č. 2

Srovnávání aspektů pedagogiky, andragogiky a geragogiky podle modifikace Knowlese

Tabulka č. 3

Typy gramotnosti podle M. Dvořákové

Tabulka č. 4

Struktura vzorku při měření finanční gramotnosti

Tabulka č. 5

Demografická ročenka správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem pro okres Prostějov – 2009 - 2018